

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra historie

**Vzt'ahy Československa a Fínska v období
tzv. Paasikiviho linie
(1946-1956)**

Bakalárska diplomová práca

Autor: Oliver Rác

Vedúci práce: Mgr. Lukáš Perutka, Ph.D.

Olomouc 2022

Čestné prehlásenie

Čestne prehlasujem, že som prácu s názvom Vzťahy Československa a Fínska v období tzv. Paasikiviho línie (1946-1956) vypracoval samostatne a za použitia uvedených prameňov a literatúry.

Dátum

.....

podpis

Pod'akovanie

Rád by som touto cestou poďakoval vedúcemu práce Mgr. Lukášovi Perutkovi, Ph.D. za všetky cenné rady a pripomienky pri konzultáciách, a tiež všetkým pracovníkom archívov za ochotu pri poskytovaní materiálov, bez ktorých by táto práca nemohla vzniknúť.

Obsah

Úvod.....	5
1 Oblasť politickej spolupráce.....	10
1.1 Medzivojnové obdobie.....	10
1.2 Nadviazanie spolupráce po druhej svetovej vojne.....	10
1.3 Československá zahraničná politika a rok 1948.....	12
1.4 Možnosti a limity politickej spolupráce po roku 1948.....	14
1.5 Paasikiviho línia a jej hodnotenie z pohľadu Československa.....	17
2 Oblasť hospodárskej spolupráce.....	26
2.1 Medzivojnové obdobie.....	26
2.2 Obdobie 1946-1949.....	27
2.3 Obdobie 1949-1953.....	29
2.4 Obdobie 1953-1956.....	33
3 Oblasť kultúrnej spolupráce.....	41
3.1 Spoločnosť Fínsko-Československo.....	42
3.2 Výstavné akcie ako forma vzájomnej kultúrnej výmeny.....	47
Záver.....	50
Summary.....	53
Zoznam použitej literatúry.....	54

Úvod

Predkladaná práca sa tematicky zaoberá československými zahranične-politickými snahami vo Fínsku, a to v období tzv. Paasikiviho línie. Touto líniou sa pritom myslí obdobie trvania úradu povojnového fínskeho prezidenta Juha Kusti Paasikiviho v rokoch 1946-1956. Hlavný motív k výskumu vzťahov Československa a Fínska v mnou vymedzenom období, predstavovala skutočnosť ich rozdielnych politických orientácií, ktoré sa formovali po ukončení druhej svetovej vojny a tiež fakt, že danej problematike v určenom období historiografia venovala doteraz minimálny záujem. Voľba Fínska ako štátu škandinávskej oblasti vybraného k otázke výskumu vzájomných vzťahov pritom nie je zďaleka náhodná. Historiografia venuje najvýraznejšiu pozornosť československo-fínskym súvislostiam viažucim sa k roku 1948, a to hlavne z hľadiska porovnania predpokladov komunistickej moci uskutočniť možnosť prevratu. Daný rok sa totiž ukázal ako určujúci z hľadiska ďalšieho smerovania politik oboch štátov. Československo sa stalo po tzv. víťaznom februári sovietskym satelitom plne podriadeným záujmom Sovietskeho zväzu. Vo Fínsku ovplyvňovali komunisti v prvých povojnových rokoch taktiež pomerne významnou mierou miestnu politiku. Fínsko však napokon prešlo procesom tzv. neúspešnej soviétizácie¹, ktorá dosahovala svoj vrchol práve v obdobnom čase československých udalostí. Odzrkadlila sa predovšetkým na špecifickom fínskom prístupe pri riešení pomeru a závislosti k ZSSR často spájanou s tzv. Paasikiviho líniou. U oboch prípadov, teda Československa aj Fínska, je rola väzby na ZSSR v povojnovej dobe zásadná. Z daného predpokladu (sovietsky faktor) môžeme hypoteticky vychádzať pri následnom výskume československo-fínskych vzťahov v povojnovom období do roku 1956.

Hlavným zámerom predkladanej práce je analyzovať vzájomné styky Československa a Fínska v období tzv. Paasikiviho línie. Pomocou archívneho materiálu by som touto prácou chcel zistiť, ako bola zahraničnou politikou Československa táto politická línia interpretovaná. Zvláštnu pozornosť sa pritom snažím venovať fínsko-sovietskej spolupráci, keďže tú považujem za najviac určujúci

¹ LITERA, Bohuslav: *Od Stalina ke Gorbačovovi. Mezinárodní postavení a politika komunistické supervelmoci 1945-1991*. Praha 2019, s. 45.

faktor fínskej politiky daného obdobia. Snahou pritom je potvrdiť alebo vyvrátiť mnou nastolenú hypotézu o determinácii vývoja a charakteru československo-fínskej spolupráce stavom spolupráce Fínska a ZSSR. Primárny cieľ práce predstavuje na základe pramennej základne obsahovou kvalitatívnou metódou analyzovať vzájomné styky Československa a Fínska,, pričom vychádzam z definície obsahovej analýzy podľa Klauza Krippendorffa: „*Obsahová analýza je výskumná metóda s účelom vytvárania replikovateľných a platných záverov z textu (alebo tomu podobnému charakteru), a to až po ich použitie z hľadiska kontextu.*“² Vzájomné vzťahy sú skúmané v troch rovinách: politické vzťahy, hospodárske vzťahy a kultúrne vzťahy. Takýmto spôsobom je táto práca zároveň členená z hľadiska jej samotnej štruktúry. Snahou je takto poukázať na základné dôvody a motívy, prečo sa z hľadiska zahranične-politických cieľov rozhodlo o oživenie spretrhanej spolupráce. V tomto ohľade je ďalej možné pokračovať pokusom o nájdenie odpovede na otázku, do akej miery boli obe strany ochotné participovať na spolupráci, a ktorá zo strán sa prípadne javila ako aktívnejšia. Prichádzam pritom s hypotézou o pomerne náročnom nadväzovaní stykov s mnohými ťažkosťami v komunikácii, a to predovšetkým čo do rýchlosti reakcií. Domnienkou je tiež väčší vývin úsilia na strane Československa. Ďalším cieľom je zároveň zistiť, či v rámci vymedzeného obdobia prevažovala rigidná, alebo naopak pod vplyvom širších súvislostí meniac sa spolupráca. V dôsledku odlišnej charakteristiky znakov politického vývoja oboch štátov sa zároveň pokúšam o vysvetlenie prípadných úskalí a nezdarov vzájomných vzťahov, o ich rozbor a následnú interpretáciu československou zahraničnou politikou.

V rámci samotného výskumu sa opieram o pramennú základňu československej proveniencie, zámerom je teda sledovanie zahranične-politických cieľov Československa vo Fínsku. Určujúci pramenný materiál k riešeniu vybranej problematiky predstavujú vybrané fondy Archívu ministerstva zahraničných vecí v Prahe. Ako prvý je možné menovať fond Politických správ Helsinky pre obdobia rokov 1947-1949³ a 1950-1957.⁴ Jednotlivé inventáre tohto fondu podávajú vo všeobecnosti správy politického charakteru, ktoré sa prostredníctvom zastupiteľského

² KRIPPENDORFF, Klaus: *Content Analysis. An Introduction to Its Methodology*. Pennsylvania 2004, s. 18.

³ Archiv Ministerstva zahraničných vecí ČR, f. Politické zprávy Helsinky 1947-1949.

⁴ AMZV ČR, f. Politické zprávy Helsinky 1950-1957.

úradu mohli dostať do Československa. Ich obsahom sú pritom z veľkej časti referencie o situácii vo Fínsku. V rámci možnosti analýzy a následného vyvedenia záverov o charaktere vzájomných stykov vo vymedzenom období, sú pre mňa relevantné fondy Teritoriálne odbory – obyčajné 1945-1959⁵ a Teritoriálne odbory – tajné 1945-1955.⁶ Tieto fondy dávajú možnosť dané vzťahy v istom zmysle klasifikovať, keďže obsah jednotlivých prameňov sa líši podľa špecifických oblastí, ktorých sa dotýkajú. Ich využiteľnosť je pritom kľúčová z hľadiska analýzy hospodárskych a kultúrnych stykov. V práci sú ďalej použité materiály fondov Porady kolegia 1953-1989⁷ a Materiálov do vlády⁸. Obraz spolupráce na politickej úrovni reflektujem v rámci práce najmä za pomoci vybraných materiálov fondu Národného archívu Praha – medzinárodné oddelenie Ústredného výboru KSČ.⁹ Za hlavnú kritiku prameňov považujem predovšetkým ich zníženú interpretačnú kvalitu po roku 1948. V prameňoch sa vo väčšej miere odzrkadľujú prejavy doktrinálnych postupov Komunistickej strany Československa. Historické bádanie je v tomto zmysle postavené do nutnosti kritickej analýzy výpovednej hodnoty primárneho prameňa, a do potreby prípadnej komparácie so sekundárnymi zdrojmi.

Sekundárna literatúra je k téme výrazne obmedzená, nakoľko v českej historiografii absentuje k dnešnému dňu ucelený systematický výskum v oblasti vzťahov Československa a Fínska. Československo-finskými vzťahmi sa venoval od ich začiatkov a priebehu v období 20. rokov 20. storočia Jan Pils v diplomovej práci s názvom *Ke kořenům československo-finských vztahů*.¹⁰ V rámci výskumu rozdielneho časového úseku je jej význam z hľadiska cieľov predkladanej práce limitovaný. Poskytuje však možnosť reflexie československo-finských vzťahov medzivojnového obdobia ako paralelu k následným zahranične-politickým cieľom Československa vo Fínsku v povojnovej dobe. Ako dôležitý východzí zdroj je v tomto zmysle možno považovať záverečnú kapitolu syntézy *Dějiny Finska*¹¹, ktorej autorom je Luboš Švec.¹² Jeho snahou bolo súhrnne zmapovať priebeh vzájomných vzťahov

⁵ AMZV ČR, f. Teritoriální odbory – obyčejné (TO-O) 1945-1959 Finsko.

⁶ AMZV ČR, f. Teritoriální odbory – tajné (TO-T) 1945-1955 Finsko.

⁷ AMZV ČR, f. Porady kolegia 1953-1989.

⁸ AMZV ČR, f. Materiály do vlády.

⁹ Národní archiv, f. KSČ – ÚV 1945-1989, Praha – oddělení - oddělení mezinárodní.

¹⁰ PILS, Jan: *Ke kořenům československo-finských vztahů*. Diplomová práce. Brno 2009.

¹¹ JUTIKKALA, Eino – PIRINEN, Kauko: *Dějiny Finska*. Praha 2001.

¹² ŠVEC, Luboš: *Česko-finské vztahy během 20. století*. In: *Dějiny Finska*, s. 325-339.

Československa a Fínska, a to od doby nadobudnutia samostatnosti oboch štátov až do konca 90. rokov 20. storočia. Zahraničnou politikou Československa a jej stavom v priebehu 20. storočia sa venuje napr. Jindřich Dejmek. V rámci dotvorenia širšieho kontextu sú použiteľnými zdrojmi práce *Diplomacie Československa, Díl I.*¹³, *Diplomacie Československa, Díl II.*¹⁴ a *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992).*¹⁵ Politickej situácii Fínska po roku 1945 s osobitným zreteľom na komunistickú stranu Fínska sa venuje príslušná kapitola kolektívnej monografie autorov Jiřího Vykoukala, Bohuslava Litery a Miroslava Tejchmana, *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989.*¹⁶ Prevažne z dôvodu nedostatočného zastúpenia sekundárnej literatúry v českom jazyku som ďalej odkázaný na cudzojazyčné práce a preklady z finskeho jazyka. Ako prvú je možné spomenúť prácu syntetickej povahy *The History of Finland* autora Jasona Laveryho.¹⁷ Významný prínos predstavuje fínska historiografia a publikácia Jussi Hanhimäkiho s názvom *Containing Coexistence, America, Russia and the „Finnish Solution“ 1945-1956.*¹⁸ Z hľadiska samotných cieľov predkladanej práce jej podstata spočíva v časovom zábere a tematickej orientácii k fínskym zahranične-politickým reáliám. Autor sa zaujímavým spôsobom pokúša o využitie príkladu Fínska ako argumentu veľmocenského konfliktu USA a ZSSR v počiatkoch studenej vojny. Fínskej problematike povojnovej doby z hľadiska fungovania bezpečnostnej politiky sa venuje práca *Finland's Search for Security through Defence. 1944-1989.*¹⁹ Analýzu historických koreňov finskeho komunistického hnutia a jeho vývoja až do 60. rokov 20. storočia podáva práca Anthonyho Uptona *The Communist Parties of Scandinavia and Finland.*²⁰ Plné znenia najdôležitejších zmluvných ustanovení finskeho povojnového obdobia zase zahŕňa napríklad práca Tuomo Polvinena *Between East and*

¹³ DEJMEK, Jindřich: *Diplomacie Československa. Díl I. Nástin dějin ministerstva zahraničních věcí a diplomacie. 1918-1992.* Praha 2013.

¹⁴ DEJMEK, Jindřich: *Diplomacie Československa. Díl II. Biografický slovník československých diplomatů. 1918-1992.* Praha 2013.

¹⁵ DEJMEK, Jindřich: *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století. 1918 až 1992.* Praha 2002.

¹⁶ LITERA, Bohuslav – TEJCHMAN, Miroslav – VYKOUKAL, Jiří: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku. 1944-1989.* Praha 2000.

¹⁷ LAVERY, Jason: *The History of Finland.* Westport – Londýn 2006.

¹⁸ HANHIMÄKI, Jussi: *Containing Coexistence. America, Russia and the „Finnish Solution“. 1945-1956.* Kent 1997.

¹⁹ PENTTILÄ, Risto: *Finland's Search for Security through Defence. 1944-1989.* Londýn 1991.

²⁰ UPTON, Anthony: *The Communist Parties of Scandinavia and Finland.* Londýn 1973.

*West, Finland in International Politics 1944-1947.*²¹ Argumentačne je práca z časti doplnená aj o vybrané príspevky periodika *Rudé právo*, týkajúcich sa tematiky československo-fínskych vzťahov.

²¹ POLVINEN, Tuomo: *Between East and West. Finland in International Politics 1944-1947*. Minnesota 1986.

1 Oblasť politickej spolupráce

1.1 Medzivojnové obdobie

Vytvorenie diplomatickej a hospodárskej dimenzie vzťahov Československa a Fínska sa ukázali ako možné po vytvorení nových samostatných štátov po skončení prvej svetovej vojny. Ochota spolupracovať vzišla z fínskeho záujmu v súvislosti so žiadosťou fínskej vlády o uznanie Fínskej republiky v priebehu roka 1920 a s nápadom zahájiť diplomatickú misiu vo Fínsku prišiel prvýkrát minister zahraničia Edvard Beneš na stretnutí s fínskym zástupcom v Ríme dňa 10. februára 1921.²²

Hlavnou motiváciou oboch strán k vzájomnej spolupráci v medzivojnovom období bola oblasť obchodu. Už v prvej polovici 20. rokov sa obchodné vzťahy oboch štátov významne zaktivizovali, avšak československý export výraznou mierou preyšoval fínsky vývoz do Československa (napr. v roku 1925 kedy československý export mal hodnotu 32,5 mil. Kč a fínsky export 2 mil. Kč).²³ Prerušenie vzájomných stykov napokon priniesla Mníchovská kríza a dňa 1. januára 1939 bol československý zástupca Karel Dvořáček preložený do ústredia. Následne po vzniku Protektorátu a začiatku nemeckej okupácie zastupiteľský úrad zanikol.²⁴

1.2 Nadviazanie spolupráce po druhej svetovej vojne

Ukončenie druhej svetovej vojny však dalo možnosť opätovného obnovenia spretrhaných československo-fínskych vzťahov. Ochota spolupracovať a obnoviť diplomatické styky bola nadviadaná z podnetu Fínska v roku 1946.²⁵ Prvý doklad o ochote Československa obnoviť spoluprácu podáva správa mierená z Ministerstva zahraničia na vyslanectvo v Štokholme z 3. februára 1946.²⁶ Eduard Táborský, ktorý

²² PILS, Jan: *Ke kořenům československo-finských vztahů*. Diplomová práce. Brno 2009, s. 39.

²³ ŠVEC, Luboš: *Česko-finské vztahy během 20. století*. In: JUTIKKALA, Eino – PIRINEN, Kauko: *Dějiny Finska*. Praha 2001, s. 327.

²⁴ Tamtiež, s. 330.

²⁵ Tamtiež, s. 331.

²⁶ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Finsko, kart. 2, Finsko – navázání oficiálních styků, 13. 5. 1946, č. 64/46, s. 1.

zastával od októbra 1945 funkciu prvého povojnového vyslanca vo Švédsku, následne posielala odpoveď československej strane.²⁷ 13. mája 1946 podáva krátku správu na ministerstvo o rozhovore s Georgom Gripenbergom, vtedajším fínskym vyslancom vo Švédsku. Táborský tu naznačuje ochotu československej vlády obnoviť diplomatické styky s Fínskom, v prípade, že fínska strana prejaví iniciatívu v danej veci, tak ako sa pôvodne uvádzalo aj v správe z 3. februára na vyslanectvo vo Švédsku.²⁸ Gripenberg mal následne referovať československý záujem do Helsínk, avšak pri ich nadchádzajúcich rozhovoroch sa už podľa Táborského k tejto téme nevyjadroval. Dozvedáme sa ďalej aj o tom, že v danom čase mala fínska vláda záujem jednať o obchodnej výmene, resp. o uzavretí dohody.²⁹ Obchodné jednania boli úspešné a „...na pranie Fínska bola dojednaná a 18. mája 1946 v Prahe podpísaná úprava výmeny tovarov a úprava platov medzi Československom a Fínskom v súhlase so všetkými zúčastnenými ministerstvami a Národnou bankou československou, s platnosťou na jeden rok a účinnosťou od 1. júna 1946.“³⁰ Obchodná zmluva bola napokon vládnym uznesením zo dňa 14. júna 1946 následne schválená.³¹ Československo malo podľa dohody exportovať chmeľ, tvrdé drevo, ohňovzdorný materiál a rôzne priemyselné výrobky chemické, strojárenské a kovospracujúce. V dovoze z Fínska sa mali podľa dohody objaviť napr. syry, trávne semená, sulfátová celulóza, surové kožušiny a rôzne kovy. Československý vývoz mal pritom v predpoklade o 24 mil. Kč prevyšovať nad dovozom z Fínska.³² Tento obojstranný záujem o znovu naviazanie obchodnej spolupráce v roku 1946 zohrával mimoriadne dôležitú úlohu, nakoľko sa týmto vytvorili priaznivé podmienky k vytvoreniu platformy pre diplomatické styky. Potvrdenie československých snáh o spoluprácu prinieslo ustanovenie vyslanectva v Helsinkách.

²⁷ DEJMEK, Jindřich: *Diplomacie Československa. Díl II. Biografický slovník československých diplomatů. 1918-1992.* Praha 2013. s. 233-234.

²⁸ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Finsko, kart. 2, Finsko – Navázání oficiálních styků, 3. 2. 1946, č. 20.302/II-46, s. 1.

²⁹ Tamtiež, s. 1

³⁰ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Finsko, kart. 4, Úprava výměny zboží a úprava platů mezi Československem a Finskem, 25. 5. 1946, č. 94.895/IV-5/46, s. 1.

³¹ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Finsko, kart. 4, Usnesení 65. schůze vlády ze dne 14. června 1946, 17. 6. 1946, č. 110.037/A/46, s. 1.

³² AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Finsko, kart. 4, Úprava výměny zboží a úprava platů mezi Československem a Finskem, 25. 5. 1946, č. 94.895/IV-5/46, s. 1.

Prvým povojnovým vyslancom vo Fínsku sa stal k 1. júnu 1947 Josef Pavlovský, ktorý sa v diplomatických službách presadil už počas medzivojnového obdobia. Do polovice 30. rokov pôsobil ako konzul vo francúzskom Alžírsku a od 1. apríla 1938 ako prvý československý konzul v poľskej Gdyni, kde zostal aj po nemeckom obsadení. Následne sa zapojil do odbojovej činnosti vo Francúzsku a kariérne sa vypracoval pri spolupráci s exilovou vládou v Londýne.³³ Československý zastupiteľský úrad zahájil svoju činnosť 30. júna 1947, keď Josef Pavlovský predal aktom poverovacie listiny prezidentovi Paasikivimu. V Helsinkách bol uvedený do spoločnosti a úradu jeho predchodcom medzivojnového obdobia Karlom Dvořáčkem, ktorý v danom čase zastával významnú funkciu prednostu politickej sekcie ministerstva zahraničia.³⁴ Správa Josefa Pavlovského nám prináša informácie o samotnom priebehu tejto akcie od jeho príchodu do Helsínk. Fínskym prezidentom Juhom Paasikivim bol 30. júna 1947 uvedený v úrade za prítomnosti fínskeho ministra zahraničných vecí Carla Enckella a zástupcu ministra zahraničia Reinholda Svento. Po akte predania poverovacích listín mal možnosť viesť s prezidentom Paasikivim krátky rozhovor. Priateľský rozhovor sa tematicky dotýkal najdôležitejších československých politických predstaviteľov, Edvarda Beneša a ministra Jana Masaryka a tiež hospodárskych pomerov v Československu.³⁵

1.3 Československá zahraničná politika a rok 1948

Februárový komunistický prevrat v Československu roku 1948 sa stal medzníkom aj z hľadiska orientácie a ďalšieho smerovania československej zahraničnej politiky. Proces posilňovania vzťahov so Sovietskimi prebiehal postupne. Podľa Jindřicha Dejmeke ešte do roku 1947 sa koncepcia Československa ako tzv. mostu medzi Východom a Západom zdala možná. Väzba na Sovietsky zväz³⁶ by predstavovala možnosť obrany proti prípadnej nemeckej agresii a Západ zase dôležitého ekonomického partnera. Tento koncept sa však ukázal čoskoro ako neschodný v súvislosti s ochladzovaním a polarizáciou vzťahov v kontexte nástupu

³³ DEJMEK, J.: *Diplomacie Československa. Díl II.*, s. 189.

³⁴ ŠVEC, L.: *Česko-finské vztahy*, s. 331.

³⁵ AMZV ČR, PZ Helsinky 1947-1949, Odevzdání pověřovacích listin, 7. 7. 1947, č. 8/dův/47, s. 2.

³⁶ Ďalej ZSSR.

studenej vojny.³⁷ Neschopnosť Západu zasiahnuť do sledu udalostí a následná úplná izolácia českých a slovenských demokratov v čele s prezidentom Edvardom Benešom vo významnej miere ovplyvnila naše definitívne začlenenie do novo vznikajúceho tzv. sovietskeho bloku.³⁸ Československé ministerstvo zahraničných vecí v priebehu roka 1947 preberali pod kontrolu komunisti, čím postupne strácalo na svojej integrite a bolo nútené k spolupráci s niektorými rezortami pod správou KSČ.³⁹ Po tragickej smrti ministra zahraničia tzv. Tretej republiky Jana Masaryka sa stal novým československým ministrom zahraničných vecí Vladimír Clementis, ktorý spočiatku formálne nadväzoval na doterajšiu politiku, predovšetkým čo do zintenzívnenia vzťahov so Sovietskmi. V priebehu roka 1949 sa následne od akcentovania slovanskej a obranne proti-nemeckej politiky prešlo k akcentovaniu triedne-ideologickej koncepcii. Jedným zo znakov sa stalo uznanie Nemeckej demokratickej republiky a naopak vypovedanie československého spojenectva s Juhosláviou, čím sme jasne dávali najavo nasledovanie zahraničnej politiky po vzoru Moskvy.⁴⁰ Do konca leta 1948 dochádzalo až na niektoré výnimky k odvolávaniu a nahradzovaniu československých predstaviteľov na zastupiteľských úradoch. Československé Ministerstvo zahraničia v priebehu roka 1949 zažilo celkovú organizačnú a štrukturálnu prestavbu, a to výhradne podľa sovietskeho vzoru. Takto došlo k zriadeniu šiestich, od 60. rokov siedmich tzv. teritoriálnych odborov, podľa regionálnej agendy.⁴¹

Zahranične-politické aktivity boli začiatkom 50. rokov takmer zmrazené na minimum a v marci 1950 došlo v rámci triednych čistiek aj k akciám na Ministerstve zahraničia, k odstráneniu Vladimíra Clementisa z funkcie a čistky sa dotkli vo významnej miere československých zastupiteľských úradov v cudzine. Do roku 1953 bola oblasť zahraničnej politiky pod taktovkou miesto predsedu vlády Viliama Širokého. Diplomatická aktivita bola minimalizovaná len čo do formálneho styku s ďalšími socialistickými štátmi, avšak jedinou určujúcou sa stala väzba na Sovietsky

³⁷ DEJMEK, Jindřich.: *Diplomacie Československa díl I. Nástin ministerstva zahraničních věcí a diplomacie. 1918-1992*. Praha 2012, s. 146.

³⁸ DEJMEK, Jindřich.: *Československo, jeho sousedé a velmoci ve 20. století. 1918 až 1992*. Praha 2002, s. 30.

³⁹ DEJMEK, J.: *Diplomacie Československa. Díl I.*, s. 131.

⁴⁰ DEJMEK, J.: *Československo, jeho sousedé*, s. 30.

⁴¹ Fínsko v agende Teritoriálnych odborov spadalo k Západoeurópskemu odboru, časť Severský referát.

zväz. Typickým sa stalo jedine kopírovanie sovietskeho vzoru a stanovísk v oblasti zahranične-politických otázok.⁴² Jindřich Dejmek charakterizoval toto obdobie československej diplomacie ako „...obdobie najhlbšieho úpadku, z ktorého sa mala spamätávať minimálne ešte v nasledujúcom desaťročí.“⁴³ Pasivitu československej diplomacie môže dokladať aj fakt, že do roku 1954 boli založené iba tri nové vyslanectvá, a to v Severnej Kórey, Barme a Pakistane, u časti západoeurópskych alebo latinskoamerických došlo naopak k likvidácii alebo výraznému obmedzeniu ich činnosti.⁴⁴

1.4 Možnosti a limity politickej spolupráce po roku 1948

Československý komunistický prevrat a následné nastolenie režimu podľa sovietskeho vzoru výrazne ovplyvnilo postoj československej diplomacie vo Fínsku. Týkalo sa to nielen postoja, ale predovšetkým československých zahranične politických možností, ktoré mohli byť na danom priestore v priebehu 50. rokov vyvíjané. Čistky na ministerstve zahraničia spôsobené februárovým prevratom sa odrazili aj v situácii na zastupiteľskom úrade v Helsinkách. Josef Pavlovský vo svojich hláseniach ku koncu roka 1948 opúšťa vecný štýl referovania o finskom dianí a do roku 1949 pristupuje k tvrdšiemu a kritickejšiemu hodnoteniu v súlade so sovietskym modelom.⁴⁵ Vyslanec Josef Pavlovský viedol úrad v Helsinkách do konca februára 1949, kedy bol odvolaný a následne penzionovaný.⁴⁶ Kritika sa odrážala vo väčšej miere pri interpretácii finskej vnútro politickej situácie než v oblasti zahraničnej politiky a vyplývala predovšetkým z formálnej prehry fínskych komunistov v parlamentných voľbách v júni 1948. Demokratický zväz fínskeho ľudu (S.K.D.L.)⁴⁷ v týchto voľbách prišiel o tri percentá hlasov oproti roku 1945. V prepočte na mandáty však v parlamente obsadila iba 38 miest, zatiaľ čo sociálni demokrati získali 54

⁴² DEJMEK, J.: *Československo, jeho susedé*, s. 31.

⁴³ DEJMEK, J.: *Diplomacie Československa, Díl I.*, s. 156.

⁴⁴ DEJMEK, J.: *Československo, jeho susedé*, s. 358.

⁴⁵ ŠVEC, L.: *Česko-finské vztahy*, s. 333.

⁴⁶ DEJMEK, J.: *Diplomacie Československa. Díl II.*, s. 189.

⁴⁷ Demokratický zväz fínskeho ľudu (S.K.D.L. – Suomen Kansan Demokraattinen Liitto) predstavoval zastrešovací organizáciu „ľudovej fronty“, utvorenej po vojne legalizovanou Komunistickou stranou Fínska a skupinou ľavicových sociálnych demokratov. Zámerom bolo vytvoriť antifašistický blok strán, napokon však spadol pod kontrolu komunistov a zahrňoval roľnícke, ženské a mládežnícke organizácie s väzbami na Komunistickú stranu Fínska.

a Agrárny zväz ich získal 56. V tejto situácii fínski komunisti dostali návrh na obsadenie štyroch kresiel v novej vláde proti šiestim kreslám sociálnych demokratov a agrárnikov, nepočítalo sa však, že by obsadili rezort vnútra a preto zvolili cestu opozície.⁴⁸ Sociálni demokrati napokon zostavili menšinovú vládu a premiérom sa stal Karl August Fagerholm. Krátkodobým cieľom fínskych komunistov malo byť následne zdiskreditovať a vykonať prostriedkami zosadenie tejto vlády, k čomu zároveň vhodnou cestou využívali sovietsku mediálnu propagandu. Snahou pritom bola všemožná propagácia tejto vlády ako nástroja imperializmu a prípravy na psychologické a politické vyvedenie Fínska z „mierového tábora“.⁴⁹ Snahy Sovietov zasahovať do situácie fínskych komunistov mali nepriamy charakter a propaganda využívala ich vylúčenie z podielu na vláde v roku 1948 ako proti sovietsky namierený akt. Prítom však dbali na to, aby sa tento problém nedostal do stretu ich záujmov s fínskou vládou v zahranične politických otázkach.⁵⁰

Československý postoj voči situácii fínskych komunistov pod ich odchode do opozície, bol z pochopiteľných dôvodov negatívny, nakoľko sa týmto výrazne obmedzili československé možnosti vyvíjania politickej spolupráce. Politické vzťahy boli v dôsledku podriadenia a nasledovania sovietskeho modelu v oblasti zahranične-politickej orientácie prakticky až do konca 50. rokov determinované jedine väzbou k fínskym komunistom a pridruženým organizáciám. Formu jedinej spolupráce v oblasti politických vzťahov s Fínskom predstavovali niekoľké účasti vysielaných zástupcov delegácií na zjazdoch komunistických strán a iných ľavicových štruktúr pod taktovkou komunistov. 28. júna až 1. júla 1949 prebiehal v Helsinkách kongres Demokratického zväzu fínskeho ľudu aj s účasťou zástupcov Národnej fronty Čechov a Slovákov. Kongresu sa zúčastnil vtedajší československý minister techniky Emanuel Šlechta a doktor Jan Felcman. Na zjazde došlo k predstaveniu činnosti Národnej fronty od roku 1948, pričom sa hlavná pozornosť upriamovala na naše spojenectvo so Sovietskym zväzom a s „ľudovými demokraciami“.⁵¹ Príáním československej delegácie bolo „...aby tiež fínsky ľud došiel svojho šťastia a rozvoja v rodine pokrokových

⁴⁸ LITERA, Bohuslav – TEJCHMAN, Miroslav – VYUKOUKAL, Jiří: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku. 1944-1989*. Praha 2000, s. 238.

⁴⁹ UPTON, Anthony: *The Communist Parties of Scandinavia and Finland*. Londýn 1973, s. 300.

⁵⁰ Tamtiež, s. 301.

⁵¹ NA, KSČ – ÚV 1945-1989, Praha – oddělení - odd. mezinárodní, sv. 36, a. j. 152, Zpráva o zájezdu delegace ÚV NF na sjezd Demokratického svazu finského lidu v Helsinkách ve dnech 28. 6.-1. 7. 1949, 9. 7. 1949, s. 1.

národov.“⁵² Československá delegácia usporiadala v priebehu kongresu tlačovú konferenciu, ktorej sa zúčastnili viaceré fínske a švédske médiá. Referovalo sa o hospodárskej situácii a tzv. päťročniciach, o politike Národnej fronty a o spôsobe riešenia otázok v oblasti cirkvi. Dňa 30. júna následne fínsky rozhlas odvysielal prejav Emanuela Šlechty o Národnej fronte Čechov a Slovákov a o hospodárskych pomeroch Československa.⁵³

Ďalšiu možnosť politického styku s fínskym prostredím predstavoval 10. zjazd Komunistickej strany Fínska, ktorý sa konal 1. až 4. októbra 1954 v Helsinkách a okrem československej účasti boli prítomní zástupcovia komunistických strán Poľska, Maďarska, Rumunska, Nemeckej demokratickej republiky, Francúzska, Talianska, Švédska, Dánska, Západného Nemecka a Španielska. Témou zjazdu boli otázky prevažne organizačných záležitostí Národných front a budúcnosti ich fungovania.⁵⁴ Československý prínos predstavoval pozdravný prejav Marie Trojanové⁵⁵, v ktorom vyzdvihovala prácu fínskych komunistov v ich boji za upevnenie mieru. Z textu prejavu vyplýva snaha o ich motivovanie formou poukazu na hospodársku prosperitu Československa a progres vo výrobe. Pozornosť upriamovala na rolu Sovietskeho zväzu v cieľi dosahovania týchto výsledkov. Takto vyplýva československý cieľ ukázať vo fínskom prostredí na dôležitosť a podstatu kladného fínsko-sovietskeho pomeru.⁵⁶

Na poli odborových organizácií je badateľná už počiatkom 50. rokov snaha o nachádzanie možností spolupráce. Prvý československý komunistický vyslanec v Helsinkách Otto Klička poukazoval v rámci svojej správy Ústrednej odborovej rade na jej nedostatky. Sťažoval sa na veľmi nízky až absentujúci styk československých a fínskych odborových hnutí a na podstatu jeho rozvoja z hľadiska československého účelu.⁵⁷ Podstata Kličkovej správy o možnostiach odborovej spolupráce s Fínskym

⁵² Tamtiež, s. 1.

⁵³ Tamtiež, s. 2.

⁵⁴ NA, KSČ – ÚV 1945-1989, Praha – oddelení - odd. mezinárodní, sv. 36, a. j. 152, Zpráva o účasti na 10. sjezdu Komunistickej strany Fínska, 10. 10. 1954, s. 1.

⁵⁵ Marie Trojanová (1906-1987) bola československá politička, ktorá v rokoch 1948-1954 pôsobila ako poslankyňa Národného zhromaždenia za KSČ a členka Ústredného výboru KSČ.

⁵⁶ NA, KSČ – ÚV 1945-1989, Praha – oddelení - odd. mezinárodní, sv. 36, a. j. 152, Pozdravný prejav Marie Trojanové na X. sjezdu KS Fínska, 10. 10. 1954, s. 1.

⁵⁷ NA, KSČ – ÚV 1945-1989, Praha – oddelení - odd. mezinárodní, sv. 36, a. j. 152, Ústřední rada odborů. K rukám předsedy s. Zupky, 10. 8. 1951, s. 1.

spočíva v tom, že zároveň postihuje základné politické ciele československej diplomacie počiatkom 50. rokov: „*Nie je sporu o tom, že prednou politickou úlohou vo Fínsku na ceste za mierovou orientáciou krajiny je boj za prekonanie nálad a doznievanie nedôvery k Sovietskemu zväzu vnútri fínskej robotníckej triedy. Ak sa teda hlavná časť našej práce na poli informácií, propagácie a kultúrno-politickej práce obracia práve k robotníckej triede Fínska, má byť silne podriadená tejto prednej politickej úlohe.*“⁵⁸ Z danej formulácie vyplýva cieľ využívať „pokrokové sily“ k uskutočneniu československých politických možností. Zlepšovanie mienky a prospešnosť fínskych priateľských a mierových stykov so ZSSR sme mali poukazovať formou vyspelosti a prosperity Československa a „ľudových demokracií“ celkovo.

1.5 Paasikiviho línia a jej hodnotenie z pohľadu Československa

Paasikiviho línia ako politická doktrína špecifických vzťahov Fínska voči ZSSR v povojnových dejinách nesie svoj názov od jej zakladateľa Juha Kusti Paasikiviho, fínskeho prezidenta v rokoch 1946-1956. Patril k najvýznamnejším fínskym politikom 20. storočia, ktorý vzišiel z tzv. starofínskej strany a bol už od vzniku samostatného Fínska v roku 1918 jedným z najrozhodnejších zástancov a tvorcov zvláštnej koncepcie súžitia s Ruskom.⁵⁹ Jeho záujem o riešenie zahranične-politických otázok a pozície Fínska bolo badateľné už v medzivojnovnej dobe a bol si vedomý, že tento záujem je nutný z hľadiska zachovania budúcej fínskej suverenity. Kľúčové piliere pritom mali zohrávať dobre vycvičená a vyzbrojená armáda a ochota brániť národnú nezávislosť a slobodu, predovšetkým kvôli pretrvávajúcej sovietskej hrozbe.⁶⁰ Ako upozorňuje John Hodgson, v dobe po ukončení druhej svetovej vojny sa stal pilier ochoty zachovania a bránenia národnej nezávislosti najvýznamnejším v rámci tvorby fínskeho politického postoja.⁶¹ Jason Lavery formuloval štyri tézy⁶², na ktorých konceptuálne mala spočívať Paasikiviho línia v povojnovnej dobe:

⁵⁸ Tamtiež, s. 2.

⁵⁹ LITERA, Bohuslav – TEJCHMAN, Miroslav – VYUKOUKAL, Jiří: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku. 1944-1989*. Praha 2000, s. 229.

⁶⁰ HODGSON, John: *The Paasikivi Line*. In: *The American Slavic and East European Review*, roč. 18, 1959, č. 2, s. 149.

⁶¹ Tamtiež, s. 150.

⁶² LAVERY, Jason: *The History of Finland*, Londýn 2006, s. 134.

- Fínsko si malo uvedomiť nemožnosť ďalšieho spoliehania sa na spojenecké sily pri neutralizácii sovietskej moci. Záruka zachovania nezávislosti spočívala jedine na jej prispôbeniu sa.
- ZSSR mal vo Fínsku legitímne obranné záujmy a snažil sa o uistenie, že Fínsko nepredstavuje koridor k útoku tretej strany.
- Paasikiviho preferencia spočívala viac vo flexibilitate, než legitímnosti vo vzťahoch k ZSSR.
- Zahraničná politika mala hrať prioritu nad riešením vnútropolitických záležitostí.

Môžeme sa domnievať, že tieto základné koncepty riešenia povojnovej situácie vyplývali z charakteru mierových podmienok nastavených dňa 19. septembra 1944, ktoré sa neskôr stali aj základom mierovej zmluvy z roku 1947. Jindřich Dejmek uvádza, že tieto podmienky najmä umožňovali ďalšie trvanie Fínska ako fakticky nezávislého štátu, ktorý sa naviac ako jediný z faktických spojencov Tretej ríše vyhol priamej vojenskej okupácii víťazov.⁶³

V júni 1941 sa Fíni pripojili k útoku Nemecka na ZSSR a následne s ním viedli tzv. pokračovaciú vojnu. V období tejto doby bol Paasikivi politicky nečinný, a to až do jesene 1944, kedy sa stal predsedom vlády. Jeho najdôležitejším cieľom malo byť udržať fínsku nezávislosť, ale zároveň viesť zahraničnú politiku spôsobom, ktorým by sa Fínsko nedostalo do sporu so Sovietmi, a aby dokázal dostatočne presvedčiť najvyššie sovietske vedenie o úprimnosti fínskej reálpolitiky. Prvé ukážky Paasikiviho línie spadajú do roku 1947, kedy Fíni odmietli pomoc USA vo forme tzv. Marshallovho plánu, ktorý by z pohľadu ZSSR znamenal politický záväzok voči Západu. Zároveň boli na základe tohto aktu ochotní prejavíť záujem o ratifikáciu mierovej zmluvy s Fínskom.⁶⁴

Za najvýznamnejší prejav a samotné potvrdenie Paasikiviho línie môžeme považovať až tzv. Zmluvu o priateľstve, spolupráci a vzájomnej pomoci. Samotnému

⁶³ DEJMEK, Jindřich: *Byla v roce 1948 reálná „finlandizace“ Československa?* In: *Moderní dějiny*, roč. 18, 2010, č. 1, s. 189.

⁶⁴ JUTIKKALA, E. – PIRINEN, K.: *Dějiny Finska*, s. 264.

aktu podpisu tejto fínsko-sovietskej dohody však predchádzali viaceré okolnosti. Dňa 22. februára 1948 zaslal Stalin Paasikivimu list, v ktorom navrhoval zahájenie jednaní o fínsko-sovietskej zmluve o priateľstve, a to podľa maďarského alebo rumunského modelu dohôd zo začiatku roka 1948.⁶⁵ Do súvislosti bola pritom dávaná rola možnej obrany proti nemeckej agresii: „*Je tiež známe, že naše krajiny utrpeli veľké straty následkom nemeckého útoku, a že sme to my, ktorí sme zodpovední pred našimi národmi, aby sa podobný útok neopakoval. Mám za to, že Fínsko nie je menej interesované než Rumunsko alebo Maďarsko na paktu o vzájomnej pomoci proti event. nemeckému útoku.*“⁶⁶ Stalin dával v liste Paasikivimu okrem toho možnosť vyslať delegáciu k jednaniam do Helsínk, v prípade fínskeho požiadavku.⁶⁷ Prezident Paasikivi odpovedal na Stalinov dopis až 9. marca, v ktorom potvrdil možnosť zaslania delegácie do Moskvy s cieľom vyjednávať o tejto zmluve. Zároveň sa však vyjadril, že fínskym cieľom je primárne ostať mimo konflikt veľmocenských záujmov. Z toho plynul jeho odmietavý postoj k zmluvnému ustanoveniu o mierovej spolupráci medzi oboma štátmi, ktorá by mala zahŕňať spoluprácu po stránke vojenskej.⁶⁸ Dňa 20. marca 1948 sa fínska delegácia dostavila do Moskvy a sporná otázka sa opäť dotýkala spolupráce Fínska a ZSSR vo vojenskej oblasti. Fínsky názor spočíval naďalej v úvahe, že ku vzájomným konzultáciám ohľadom tejto otázky, by malo dôjsť až v prípade napadnutia, kdežto sovietsky model reprezentovala téza o nutnosti zahrnutia ustanovenia proti hrozbe útoku. Výsledkom bol však napokon kompromis a sovietsky ústup fínskym požiadavkám, o ktorom je často referované ako „fínskom alebo tiež Paasikiviho diktáte.“⁶⁹ Paasikivimu sa podarilo s podporou väčšiny parlamentu prinútiť Stalina prijať s menšími zmenami jeho vlastný návrh, ktorý sa v zásade odlišoval od zmlúv uzatvorených napr. s Maďarskom alebo Rumunskom.⁷⁰ Zmluva Fínska a ZSSR o vzájomnej spolupráci mala byť z hľadiska vojenských záležitostí aplikovateľná iba v prípade vedenia útoku treťou stranou cez fínske územie, pričom neexistovali ustanovenia, ktoré by vyžadovalo od fínskej armády za akýchkoľvek

⁶⁵ PENTTILÄ, Risto: *Finland's Search For Security through Defence. 1944-1989*. New York 1991, s. 30.

⁶⁶ AMZV ČR, PZ Helsinki 1947-1949, Pakt o přátelství a vzájemné pomoci se sov. svazem, 11. 3. 1948, č. 52/duv/48, s. 2.

⁶⁷ Tamtiež, s. 2.

⁶⁸ PENTTILÄ, R.: *Finland's Security*, s. 30.

⁶⁹ Tamtiež, s. 31.

⁷⁰ JUTIKKALA, E. – PIRINEN, K.: *Dějiny Fínska*, s. 264.

podmienok opustiť fínsku pôdu. Určovala teda zásadu, že k sovietskemu zákroku má dôjsť iba v prípade najvyššej nutnosti.⁷¹

K samotnému aktu podpisu fínsko-sovietskej zmluvy došlo dňa 6. apríla 1948. Článok 1 ustanovenia zmluvy riešil situáciu, ak by sa Nemecko, alebo jeho spojenc pokúšali cez Fínsko zaútočiť na ZSSR.⁷² Fínsko malo takto bojovať za odrazenie útoku na ZSSR vedenému cez fínske územie Nemeckom alebo jeho spojencom, a to výlučne na fínskej pôde. Prípád sovietskej pomoci by zároveň mohol byť uskutočnený iba za predpokladu predchádzajúcich jednaní oboch zmluvných strán.⁷³ V obsahu sa objavila v rámci článku 6 tiež klauzula o nezasahovaní do vnútorných záležitostí zmluvných partnerov, ktorá je nasledovného znenia: „*Vysoké zmluvné strany sa zaväzujú, že budú dbať na zásady o vzájomnom rešpekte zvrchovanosti a nezávislosti, a nezasahovania do vnútorných záležitostí druhého štátu.*“⁷⁴ Jindřich Dejmek uvádza, že Zmluva takto síce zo zahranične-politického hľadiska pripútavala Fínsko k ZSSR a potvrdzovala nastavený kurz „Paasikiviho línie“, teoreticky však vytvorila predpoklady na prežitie a zachovanie parlamentarizmu.⁷⁵ ZSSR jej uzatvorením mohol následne využívať fínsky príklad ako úspešný prototyp sovietskeho politického modelu mierovej koexistencie dvoch národov.⁷⁶

V kontexte československo-fínskych vzťahov v rokoch 1946-1956 dbala československá diplomacia najväčší zreteľ práve k špecifickému pomeru Fínska a ZSSR. Z väzby československej diplomacie k ZSSR po roku 1948 zároveň hypoteticky vyplýva zásadná rola pomeru Fínsko-ZSSR, nakoľko tento vzťah a jeho možné premeny determinovali charakter zahraničnej politiky Československa vo Fínsku. Tento trend je možné sledovať medzi iným na príklade veľkého záujmu našej zahraničnej politiky na dianí okolo uzatvorenia fínsko-sovietskej Zmluvy o priateľstve, spolupráci a vzájomnej pomoci. Tomuto aktu bol prikladaný zásadný význam, pretože tým bol „...*položený základ k priateľskému spoložitiu dvoch národov, ktoré sa po*

⁷¹ PENTTILÄ, R.: *Finland's Security*, s. 31.

⁷² JUTIKKALA, E. – PIRINEN, K.: *Dějiny Fínska*, s. 264.

⁷³ HODGSON, J.: *Paasikivi Line*, s. 156.

⁷⁴ AMZV ČR, PZ Helsinki 1947-1949, Pakt o přátelství a vzájemné pomoci se Sovětským svazem, 7. 4. 1948, č. 70/dův/48, s. 3.

⁷⁵ DEJMEK, J.: *Byla v roce 1948*, s. 202.

⁷⁶ HANHIMÄKI, Jussi: *Containing Coexistence. America, Russia and the „Finnish Solution“. 1945-1956.* Kent 1997, s. 51.

stáročia vzájomne potierali.“⁷⁷ Zmluva bola v zásade chápaná ako garancia určitých vzájomných istôt: „*Fínsko nebude mať príčiny k obavám, že ho ZSSR pohltí a ZSSR bude mať istotu, že Fínsko nedovolí, aby sa stalo mostikom k výpadu proti ZSSR.*“⁷⁸ Vyslanec Pavlovský pritom výrazne vyzdvihoval rolu prezidenta Paasikiviho a jeho princíp reálpolitiky pri tvorbe fínskej povojnovej koncepcie vzťahov k ZSSR, ktorá sa premietla do uzatvorenia vzájomnej zmluvy: „*Prezident republiky od samého začiatku svojej ministerskej funkcie sa snažil o vybudovanie dobrého vzájomného pomeru medzi oboma štátmi, pretože jasne videl, že udržiavanie nenávisť v národe nepovedie ku konsolidácii ani vnútri štátu ani v pomere voči mocnému susedovi, a že je teda nutné postaviť sa na reálny základ a snažiť sa zabudnúť na minulé a starať sa o zabezpečenie budúcnosti národa.*“⁷⁹

Implementácia Zmluvy o priateľstve, spolupráci a vzájomnej pomoci sa ako determinatívny faktor odzrkadlila v kladnom postoji československej zahraničnej politiky v druhej polovici 50. rokov k „Paasikiviho línii“, ktorá určovala charakter fínsko-sovietskych vzťahov. V rámci československých záujmov predstavovala táto línia „...pevný základ k rozvoju politických, hospodárskych a kultúrnych stykov medzi Fínskom a ZSSR a priateľskú spoluprácu, ktorá otvárala široké možnosti pre jeho slobodný rozvoj ako nezávislého demokratického štátu.“⁸⁰ „Paasikiviho línia“ reprezentovala politiku dobrých susedských vzťahov so ZSSR a politika fínskej neutrality bola hodnotená príznačne optimisticky, pretože „...predstavuje značný prínos pre upevnenie mieru v celej škandinávskej oblasti a v severnej Európe a podporujú ju všetky socialistické štáty.“⁸¹ Z toho plynula celkový koncepčný pomer k Fínsku, ktorý vyjadrovalo nasledovné tvrdenie: „*Neutralita Fínska odpovedá záujmom fínskych pracujúcich, pôsobí v prospech politiky štátov socialistického tábora a je dôležitým činiteľom pre upevnenie mieru.*“⁸²

⁷⁷ AMZV ČR, PZ Helsinky 1947-1949, Pakt o priateľstve a vzájomnej pomoci se Sovětským svazem, 29. 4. 1948, č. 101/dův/48, s. 1.

⁷⁸ Tamtiež, s. 1.

⁷⁹ Tamtiež, s. 2.

⁸⁰ AMZV ČR, Porady kolegia 1953-1989, kniha 16, Zpráva o vývoji vztahů mezi ČSR a Fínskem a návrhy na rozšíření vzájemných styků pro nejbližší období, 15. 9. 1955, č. 421. 943/55, s. 4.

⁸¹ AMZV ČR, Porady kolegia 1953-1989, kniha 38, Další rozvoj československo-finských vztahů, 4. 12. 1958, č. 022-571/58-5, s. 1.

⁸² NA, KSČ – ÚV 1945-1989, Praha – oddělení - odd. mezinárodní, sv. 36, a. j. 152, Československo-finské vztahy, 5. 5. 1959, s. 1.

Bolo by však mylné domnievať sa, že by „Paasikiviho línia“ ostávala pohľadom československej diplomacie jednostranne glorifikovaná. Vyslanec Gerhard Langer sa vyjadril v októbri 1954 o „potrebe“ politickej spolupráce so ZSSR, medzi ktorej zástancov radil medzi inými práve prezidenta Paasikiviho. Definuje takto túto líniu vzťahov ako formu politickej a hospodárskej nutnosti spolupráce so ZSSR, ktorá však podľa neho neznamená sympatie so Sovietmi a ich zriadením.⁸³ Zároveň neváhal vysloviť myšlienku o väčšinovej antipatii fínskej spoločnosti voči ZSSR a „ľudovým demokraciám“ celkovo.⁸⁴ Bolo by prinajmenšom možné konštatovať, že československá diplomacia takto aspoň v určitom čase disponovala určitým vedomím fínskeho politického pragmatizmu vzťahov voči Sovietom. Československý pohľad upriamoval pozornosť aj k špecifickému postaveniu Fínska nielen v udržiavaní stykov so ZSSR ale aj v rámci jeho pomeru k Západu. V tomto smere boli vnímané akési dva protipóly fínskej politiky. Na strane jednej sa mal nachádzať prúd so snahou o zachovanie a udržanie priateľských vzťahov k ZSSR a prúd druhý, ktorý vykonával proti sovietsky ladenú politiku so snahou o väčšie primknutie Fínska k Západu.⁸⁵ Líniu „dobrých vzťahov“ k Sovietom podľa referencie vyslanca Gerharda Langer z októbra 1954 reprezentovali „sily pokroku“, teda Demokratický zväz fínskeho ľudu a Komunistická strana Fínska a jej pridružené organizácie. Táto politická skupina je „...oddaným a presvedčivým zástancam tejto zahraničnej politiky Fínska a obetavo bojujú proti proti-sovietskemu zmyšľaniu ľudí a proti všetkým reakčným silám v krajine.“⁸⁶ Druhý proti sovietsky ladený prúd mala reprezentovať hlavne osobnosť sociálneho demokrata Karla Augusta Fagerholma a ním zostavená menšinová vláda sociálnych demokratov po voľbách roku 1948. Negatívne stanovisko československej diplomacie sa ukazovalo v otázke vyčlenenia fínskych komunistov z ich podielu na vláde po roku 1948, kedy „...fínska reakcia zosilnila snahy o ich izoláciu a pravicový sociálne demokratický predák Fagerholm sa snažil komplikovať vzťahy k Sovietskemu zväzu.“⁸⁷

⁸³ AMZV ČR, TO-T 1945-1954 Fínsko, kart. 4, Politické a hospodárske vzťahy k SSSR a štátom lidové demokracie, 29. 10. 1954, č. 364/54/taj., s. 1.

⁸⁴ Tamtiež, s. 2.

⁸⁵ AMZV ČR, Porady kolegia 1953-1989, kniha 38, Další rozvoj československo-fínských vzťahů, 4. 12. 1958, č. 022-571/58-5, s. 1.

⁸⁶ AMZV ČR, TO-T 1945-1954 Fínsko, kart. 4, Politické a hospodárske vzťahy k SSSR a štátom lidové demokracie, 29. 10. 1954, č. 364/54/taj., s. 1.

⁸⁷ AMZV ČR, Porady kolegia 1953-1989, kniha 38, Další rozvoj československo-fínských vzťahů, 4. 12. 1958, č. 022-571/58-5, s. 1.

Postoj pro-sovietsky orientovanej pofebruárovej československej diplomacie k politickej situácii Fínska sa pravdepodobne odrážal práve v závislosti odlišnej výslednej pozície komunistických strán v oboch štátoch. Zároveň sa však ukazuje ako možné vymedziť širší kontext v charaktere reakcií Československa voči Fínsku, a to v súvislosti s existenciou Severoatlantickej aliancie NATO, ktoré ovplyvnilo veľmocenské stratégie ZSSR a USA aj v škandinávskej oblasti. Podľa Jussi Hanhimäkiho jeho formácia v apríli 1949 podporila stratégiu zostrenia sovietskeho tlaku voči Fínsku, kvôli strachu o sovietske bezpečnostné záruky v oblasti. Ako sa domnieva, sovietske obavy panovali prevažne z alternatívy prípadného začlenenia neutrálneho Švédska do aliancie, čo zasa mohlo v zásade ovplyvniť pozíciu Fínska ako susediaceho štátu z hľadiska podobných cieľov. Sovieti využívali propagandu a metódu zastrašovania s cieľom dosiahnuť pád Fagerholmovho kabinetu a infiltrovať fínskych komunistov do vlády.⁸⁸ Ako sa javí z primárnych dokumentov československej zahraničnej politiky, fínska príslušnosť k škandinávskej oblasti vyvolávala značné obavy. Predovšetkým na poli hospodárskom a kultúrnom sme badali závislosť a politický vplyv sociálnych demokracií vo Švédsku, Nórsku alebo Dánsku na fínske záležitosti.⁸⁹ Vyslanec Langer sa tiež pokúsil poukázať na fínsku závislosť na Švédsku v správe z októbra 1954, kde vyjadril možnosť odklonu sovietskeho pomeru voči Fínsku, v prípade, že by Švédsko opustilo politiku neutrality a stalo sa členom NATO. Zároveň podľa neho predstavuje škandinávská orientácia význam v celkovej mienke širšieho okruhu fínskej verejnosti a predstavuje teda jeden zo základných fínskych problémov.⁹⁰

Na strane druhej je však možné vyjadriť tézu o špecifickej úlohe Fínska, ktoré celkovo zohrávalo prím pofebruárovej československej diplomacie v severskej oblasti. V tomto ohľade sa ukazuje možnosť komparácie našich celkových možností a ochote k spolupráci s ďalšími štátmi regiónu. Ako prezentuje dokument o pomere k škandinávskemu regiónu z polovice 50. rokov určený pre schôdzu predsedníctva vlády, boli politické vzťahy napr. so Švédskom výrazne menej schodné, hlavne čo sa týka výraznejších nepriateľsky naladených akcií. V roku 1948 bola švédskymi úradmi

⁸⁸ HANHIMÄKI, Jussi: *Containing Coexistence.*, s. 71.

⁸⁹ AMZV ČR, PZ Helsinki 1947-1949, Periodická zpráva politická za II. čtvrtletí 1949, 8. 7. 1949, č. 146/dův/49, s. 3.

⁹⁰ AMZV ČR, TO-T 1945-1954 Finsko, kart. 1, Politická a hospodářská závislost Finska, 29. 10. 1954, č. 366/54/taj., s. 2.

uzatvorená Československá informačná kancelária, v roku 1952 švédská vláda zamietla československú žiadosť o vydanie vojnového zločinca Heřmana Kortuse, ktorý bol v Československu odsúdený a zmieňuje sa ešte napríklad akcia z marca 1955, kedy došlo k vypovedaniu československého vojenského pridelenca a jeho spolupracovníkov.⁹¹ Dokument upriamuje pozornosť pri posudzovaní zahranične politických limitácií aj na členstvo jednotlivých krajín regiónu v ekonomických alebo obranných spoločenstvách Západu a špecifičnosť Fínska, ktoré stálo mimo nich a zároveň dodržiavalo priateľskú líniu vzťahov k ZSSR.⁹² K výraznejším nepriateľským akciám, ktoré by bolo možné konkrétne postihnúť v priebehu 50. rokov prakticky nedochádzalo, avšak sťažnosti a kritika československého zastúpenia sa opakovane dotýkali posudzovania a spôsobu referovania o československých záležitostiach v médiách. Kritika sa vznášala napríklad k preberaniu správ zahraničných agentúr bez vlastných komentárov, tie prípadne boli podľa našej mienky tendenčné až nepriateľsky formulované.⁹³ Cieľom bolo podľa vyslanca Kličku na začiatku 50. rokov využívať pre našu vec „pokrokovú“ fínsku tlač, ktorá ako jediná mala dokazovať skutočnosť, snažiť sa o vyvrátenie lživých kampaní a šíriť kladnú propagáciu Československa vo fínskom prostredí, predovšetkým kultúrnu.⁹⁴

Z hľadiska odlišnej politickej situácie sme neboli schopní o zásahy a ovplyvňovanie fínskeho politického diania a typickým trendom sa stal idealizmus pri formulovaní našich cieľov. Do konca 50. rokov československým záujmom vo Fínsku chýbali akékoľvek účinné nástroje, ako sa môže zdať z formulácií nachádzania „vhodných opatrení.“ Tie mali byť využité pri podpore politických kruhov sympatizujúcich s líniou priateľských stykov so ZSSR, čím sme mali na mysli predovšetkým fínskych komunistov, ktorých obsahom zahraničnej politiky je „...*ďalší rozvoj Paasikiviho línie, t. j. ďalší rozvoj dobrých priateľských vzťahov k ZSSR a socialistickým krajinám.*“⁹⁵ S tým súvisela samozrejme celková podpora všetkého,

⁹¹ AMZV ČR, Materiály do vlády, kart. 11, Zpráva o stycích Československé republiky se severskými státy a návrhy na rozšíření těchto styků, 29. 12. 1955, č. 425.708/55, s. 2.

⁹² Tamtiež, s. 2.

⁹³ AMZV ČR, PZ Helsinky 1947-1949, Periodická zpráva politická za III. čtvrtletí 1949, 26. 10. 1949, č. 222/dův/49, s. 1.

⁹⁴ AMZV ČR, PZ Helsinky 1950-1956, Čtvrtletní politická zpráva za II. čtvrtletí 1950, 8.7. 1950, č. 181/dův/50, s. 5.

⁹⁵ AMZV ČR, Porady kolegia 1953-1989, kniha 38, Další rozvoj československo-finských vztahů, 4. 12. 1958, č. 022-571/58-5, s. 1.

kde by mohla mať „ľavica“ vplyv, predovšetkým odborové zväzy a naopak cieľ izolovať všetky „reakčné kruhy“, ktoré by mali snahu o zmenu pomeru k ZSSR.⁹⁶ Ak teda vezmeme do úvahy predmetné obdobie, v rámci ktorého sú sledované politické záujmy Československa vo Fínsku, môžeme ho interpretovať ako fázu hľadania počiatočných možností a cieľov, ktoré by sme mohli na danom priestore uskutočňovať. Platformou sa mohol stať výhodný fínsko-sovietsky pomer vytvorený vzájomnou dohodou o spolupráci v roku 1948, avšak prostriedky boli využívané minimálne a s ohľadom na väzbu k ideologicky zlučiteľným objektom nastoleného režimu. Príčinou stavu politickej spolupráce zohrávala tiež celková situácia zastupiteľského úradu v Helsinkách. Jindřich Dejmek napríklad uvádza, že obdobie vyslanectva Gerharda Langerera do júna 1956, bolo ministerstvom zahraničných vecí označované za jedno z najhoršie fungujúcich z celej siete ambasád vďaka neuspokojivému politickému spravodajstvu.⁹⁷

⁹⁶ Tamtiež, s. 2.

⁹⁷ DEJMEK, J.: *Diplomacie Československa. Díl II.*, s. 464.

2 Oblasť hospodárskej spolupráce

2.1 Medzivojnové obdobie

Najväčší záujem československej a fínskej strany na vzájomnej spolupráci predstavovala oblasť obchodu a to už v počiatočnej fáze naviazania stykov. Prvý československý konzul vo Fínsku Jan Hodek, ktorý prišiel do Helsínk 1. augusta 1923 si vzal na zreteľ nielen monitoring vývoja politickej situácie vo Fínsku, ale predovšetkým hájenie československých ekonomických záujmov. Obchodná spolupráca medzivojnového obdobia bola charakteristická vysokou aktivitou československého exportu, ktorý aj niekoľkonásobne prevyšoval fínsky vývoz do Československa.⁹⁸ Tento fakt je pomerne významný z hľadiska následnej nadväznosti daného trendu československo-fínskej hospodárskej spolupráce v povojnovej dobe.

Fínsko v priebehu 20. rokov neustále zvyšovalo záujem o československý tovar a stalo sa jeho 10. najväčším odberateľom. V medziročnej štatistike sa vlastne v prvých rokoch spolupráce neustále hodnota exportu z Československa zdvojnásobovala. Len za rok 1925 bolo vyvezeného cukru v hodnote približne 10 mil. československých korún ako jedného z kľúčových komodít vývozu.⁹⁹ Fínsky vývoz bol naopak regresný, čo sa týka jeho objemu a diferencovanosti. Ako uvádza Jan Pils, tento trend mal súvislosť s tým, že „...*hlavné fínske exportné suroviny, tzn. drevo, papier a celulóza, boli produkované aj Československom, a teda ich kompenzačne nemohlo opatriť colným zvýhodnením.*“¹⁰⁰ Dňa 2. marca 1927 napokon došlo k podpisu obchodnej a plavebnej zmluvy v Helsinkách. Naďalej ostávala dominantná československá exportná aktivita. V roku 1930 sme napríklad vyviezli do Fínska zbrane a vojenskú techniku vrátane cvičných vojenských lietadiel, ktoré sa však nestretli s pozitívnou odozvou. Obchodné styky boli v značnej miere ovplyvnené vypuknutím svetovej hospodárskej krízy a došlo k poklesu výmeny. Dôvodom mali byť kompenzačné opatrenia fínske vlády s cieľom vyrovnat' pasívnu bilanciu.¹⁰¹

⁹⁸ ŠVEC, Luboš: *Česko-fínské vztahy během 20. století*. In: JUTIKKALA, Eino – PIRINEN, Kauko: *Dějiny Finska*. Praha 2001, s. 326.

⁹⁹ PILS, Jan: *Ke kořenům československo-finských vztahů*. Diplomová práce. Brno 2009, s. 70.

¹⁰⁰ Tamtiež, s. 70.

¹⁰¹ ŠVEC, L.: *Česko-fínské vztahy*, s. 327.

Napokon až medzinárodne-politická situácia 30. rokov, udalosti okolo Mníchova a vypuknutie sovietsko-finskej vojny spôsobili spretrhanie diplomatických a teda aj hospodárskych väzieb Československa a Fínska.¹⁰²

2.2 Obdobie 1946-1949

Opätovný záujem o znovu naviazanie československo-finských vzťahov prebehol v roku 1946. Ako sa dozvedáme, boli to práve záujmy obchodné, ktoré takúto možnosť prinášali. K obchodne-politickým jednaniam o vzájomnej výmene tovaru a úprave platobného styku medzi Československom a Fínskom došlo na prianie Fínska a to v Prahe od 7. do 18. mája 1946. 18. mája bola podpísaná Úprava výmeny tovaru a úprava platov s účinnosťou od 1. júna toho roka.¹⁰³ V súvislosti s uzatvorením dohody bolo kľúčové to, že k nej došlo na „prianie Fínska“ a Československo v danej veci skutočne očakávalo iniciatívu fínskej strany. Československo takto jednalo s odôvodnením, že „...rovňaký postup bol zachovaný aj u ostatných štátov, s ktorými bolo Československo vo vojnovom stave.“¹⁰⁴ Československá zahraničná politika pristupovala k naviazaniu stykov s formálne porazeným štátom pred dojednaním mierovej zmluvy.¹⁰⁵ Československý názor však v tomto prípade spočíval na premise, „...aj s takýmto štátom je možné zjednať zmluvu v prípadoch nevyhnutnosti, za akých je zaiste možné považovať výmenu tovaru, ktorá má životný význam pre obe zmluvné strany.“¹⁰⁶ Československo malo exportovať do Fínska chmeľ, tvrdé drevo, ohňovzdorný materiál a rôzne priemyselné výrobky chemické, strojárenské alebo kovospracujúce. V dovoze z Fínska sa mali podľa dohody objaviť napr. syry, trávne semená, sulfátová celulóza, surové kožušiny a rôzne kovy. Československý vývoz mal v predpoklade podľa zmluvy o 24 mil. Kč prevyšovať nad dovozom z Fínska.¹⁰⁷

¹⁰² ŠVEC, L.: *Česko-finské vzťahy*, s. 330.

¹⁰³ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Finsko, kart. 4, Úprava výmeny zboží a úprava platů mezi Československem a Finskem, 25. 5. 1946, č. 94.895/IV-5/46, s. 1.

¹⁰⁴ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Finsko, kart. 2, Finsko – navázání oficiálních styků, 3. 2. 1946, č. 20.302/II-46, s. 1.

¹⁰⁵ Mierová zmluva bola dosiahnutá na konferencii v Paríži dňa 10. 2. 1947 a potvrdzovala územné straty, vojenské obmedzenia, umiestnenie sovietskej vojenskej základne v Porkkala a reparačné bremeno.

¹⁰⁶ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Finsko, kart. 4, Úprava výmeny zboží a úprava platů mezi Československem a Finskem, 13. 6. 1946, přípis k č. 94.895-IV-5-46 ze dne 25. 5. 1946, s. 1.

¹⁰⁷ Tamtiež, s. 1.

Hospodárske vzťahy Československa a Fínska boli po ich znovu naviazaní v prvých rokoch poznamenané z hľadiska vzájomných záujmov stavom hospodárskej situácie vo Fínsku. Priemyselná výroba bola nastavená mierovými záväzkami voči Sovietskom a jej kapacita bola orientovaná k reparačným dodávkam.¹⁰⁸ Fíni mali ako vojnové reparácie zaplatiť počas šiestich rokov celkovo 300 mil. dolárov, neskôr ZSSR povolil predĺženie platnosti na osem rokov a zníženie reparačnej čiastky o 73,5 mil. dolárov.¹⁰⁹ Takto v danej veci referoval vyslanec Josef Pavlovský: „*Jednaním zo 17. decembra 1944 podpísaným v Helsinkách bolo stanovené, že náhrada má byť zaplatená do 19. septembra 1950 v rovnakých ročných splátkach. [...] Avšak 31. decembra 1945 bola táto dohoda doplnená v zmysel toho, že náhrada bude zaplatená do ôsmich rokov t. j. do 19. septembra 1952.*“¹¹⁰ V prvom roku platenia reparácií presiahol tento vývoz hodnotu fínskeho celkového obchodovateľného vývozu, avšak Fíni aj za cenu zníženia svojej životnej úrovne záväzky plnili.¹¹¹ Z daného stavu plynuli fínske záujmy na československých dodávkach, potrebných k rekonštrukčnému hospodárskemu plánu. Dokladá to Úprava výmeny tovaru a úprava platov medzi Československom a Fínskom podpísaná k 20. októbru 1947, v rámci ktorej malo Československo podľa vývozných listiny exportovať ako najdôležitejšie kontingenty valcovaný materiál, rôzne výrobky z oceli, železné výrobky alebo stroje. Zároveň si československá strana bola vedomá obojstranne výhodnej spolupráce: „*Vzhľadom k tomu, že fínsky priemysel prejavuje urýchlenú potrebu v niektorých druhoch železa a československý priemysel potrebuje značné kvantá medi, bolo zvláštnym dopisom vyhradené, že obe strany budú na účet budúcej úpravy vydávať do určitej výšky vývozné povolenia.*“¹¹² Ako sa však dozvedáme, v rámci jednaní o obchodnej zmluve podpísanej 20. októbra 1947 táto okolnosť spôsobila komplikácie z hľadiska množstva žiadaného exportného materiálu: „*...ťažisko negociačných problémov spočívalo predovšetkým na fínskom požiadavku vysokej kvóty valcovaného materiálu, ktorý žiadali vzhľadom k fínskemu hospodárskemu rekonštrukčnému plánu. Československá delegácia bola po problematickom vyjednávaní nútená v tomto ohľade k ústupkom a podstatne zvýšiť položky [...] vzhľadom k tomu, že z fínskej strany*

¹⁰⁸ AMZV ČR, PZ Helsinki 1947-1949, Hospodársky vývoj Fínska, 28. 5. 1949, č. 651/49, s. 1.

¹⁰⁹ JUTIKKALA, Eino – PIRINEN, Kauko: *Dějiny Fínska*. Praha 2001, s. 262.

¹¹⁰ AMZV ČR, PZ Helsinki 1947-1949, Fínsko – válečná náhrada, 30. 7. 1947, č. 32/dův/47, s. 2.

¹¹¹ JUTIKKALA, E. – PIRINEN, K.: *Dějiny Fínska*, s. 263.

¹¹² AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Fínsko, kart. 4, Úprava výmeny zboží a úprava platů mezi ČR a Fínskem, 10. 11. 1947, č. 221.174/IV-5/47, s. 1.

došlo tiež k značnému zvýšeniu kontingentu medi. “¹¹³ Československo-fínske obchodné vzťahy boli takto výrazne viazané na dovozné potreby a vývozné možnosti konkrétneho štátu.¹¹⁴

2.3 Obdobie 1949-1953

Na základe grafu obchodnej výmeny Československa a Fínska v rokoch 1946-1956 (graf č. 1) dokážeme vyčítať krízový moment spolupráce, ktorý sa vzťahuje k rokom 1949 a 1950. Materiál československého ministerstva zahraničného obchodu nám ponúka v rámci hodnotenia obchodnej dohody z 2. februára 1953 pohľad na skúsenosti predchádzajúcich obchodných zmlúv a teda aj interpretáciu situácie, aká práve nastala v roku 1949: „28. 10. 1949 bola podpísaná úprava, ktorá zmenšila oproti minulej dohode dovoz o 12% a vývoz o 18%. Ukázalo sa, že Fínsko nám nemohlo dodávať a do 1. 6. 1950 sme náš dovoz realizovali iba na 60%, vrátane starých kontingentov. Nemohli sme v tej dobe doviest' nátronový papier, pyrity a meď a veľmi málo sme doviezli kryštalickej živice a nátronových a sulfítovej spriadacích papierov.“¹¹⁵ Ďalej sa ešte uvádza, že Československo vykazovalo vysoké aktívum v rámci vývozu do Fínska a za tejto situácie „...Fínsko začalo brzdiť naše vývozy my sme naše ,tvrdšie' vývozy rovnako brzdili.“¹¹⁶ Československé ministerstvo zahraničného obchodu v decembri 1949 referovalo o krízovom stave dovozu do Československa a o neschopnosti a neochote fínskej strany plniť dohodu, pričom vinu za spôsobenie mali niesť fínski vývozcovia a úrady. Ministerstvo žiadalo takto československé vyslanectvo o zákrok, pričom upozorňovalo jednak k tomu, že fínska delegácia v rámci jednaní neupozornila na neschopnosť vývozcov dodávať stanovené množstvá a tiež na to, že v prípade neriešenia situácie môže nastať celkové zastavenie obchodnej výmeny. Ako najdôležitejšie položky, o ktoré malo prejavovať Československo záujem boli uvedené spriadací papier a meď.¹¹⁷

¹¹³ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Fínsko, kart. 4, Úprava výmeny zboží a úprava platů mezi Československem a Finskem, 14. 11. 1947, č. 754/47, s. 1.

¹¹⁴ Tamtiež, s. 1.

¹¹⁵ AMZV ČR, TO-T 1945-1954 Fínsko, kart. 1, Zhodnocení obchodní dohody ČSR-Fínsko, 11. 5. 1953, č. 072-38 450/taj., s. 7.

¹¹⁶ Tamtiež, s. 7.

¹¹⁷ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Fínsko, kart. 2, Obtíže v čs.-finském obchodě, 28. 2. 1950, č. 103.128/50, s. 2.

Československé vyslanectvo upozorňovalo v decembri toho roku na brzdenie československých vývozov do Fínska. Daný stav taktiež dávalo za vinu úradným miestam vo Fínsku, konkrétne sa kritika vzťahovala k vydávaniu dovozných povolení pre Československo: „*Politika licenčného úradu, ktorý je aj keď podriadeným, napriek tomu značne samostatným výkonným orgánom spočíva v hľadani predpisov, paragrafov a zámienok v kladení maximálnych prekážok plynulosti stykov, zvlášť ak sa to dotýka dovozu z ČSR. Táto politika dosahuje vrchol v týchto dňoch, takže náš dovoz do Fínska sa ocitol na mŕtvom bode.*“¹¹⁸ Východiskovým riešením malo byť nezvyšovať československé aktívum vývozom tovaru, ktorý „...*nemusíme bezpodmienečne uplatňovať vo Fínsku [...]*“¹¹⁹ a naopak snažiť sa využiť taktiku vyčkávania s odberom finskeho dovozu o položky, na ktorých Československo neprejavovalo bezprostredný záujem.¹²⁰ Situácia sa napokon riešila v dňoch 26. jún až 5. júl 1950 zasadaniami československo-fínskej zmiešanej komisie. Fínska strana prichádzala do jednaní s problémom neschopnosti dodávať Československu potrebné množstvá pre nás podstatných kontingentov (meď, pyrity, nátronový a spriadací papier), pričom československým cieľom malo byť donútiť Fínov plniť záväzky na základe zmluvy. Československý čiastočný úspech napokon predstavovala dvojtretinová úhrada nášho aktíva dovozom medi a menším množstvom nátronového papiera.¹²¹ Stav obchodnej výmeny Československa a Fínska, ktorý je možné zaznamenať koncom roka 1949, do istej miery mohol vzniknúť na celkovom podklade medzinárodne politickej situácie. Fínska otázka sa totiž ukázala ako možnosť konfrontácie a vzájomného veľmocenského súperenia z hľadiska upevnenia pozícií v priestore severského regiónu.

Vznik NATO v apríli 1949 vyvolal napätý stav kvôli nožnej sovietskej reakcii. Podľa Jussi Hanhimäkiho sa Západ otvorene obával prehodnotenia sovietskych bezpečnostných záruk v oblasti. Americká diplomacia vyslovovala varovné signály voči finskej neutralite, ktorá Sovietom dáva možnosť využívať ekonomické

¹¹⁸ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Fínsko, kart. 2, Přehled třecích ploch, 12. 12. 1949, č. 241/dův/49, s. 1.

¹¹⁹ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Fínsko, kart. 2, Obchod.-politické vztahy ČSR-Fínsko, 7. 4. 1950, č. 97/50/dův, s. 2.

¹²⁰ Tamtiež, s. 2.

¹²¹ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Fínsko, kart. 4, Zasedání smíšené komise československo-finské ve dnech 26.VI.-5.VII. 50. Zasedání I.-V., 12. 7. 1950, č. 136.204/50, s. 2.

prostriedky k postupnej politickej infiltrácii.¹²² ZSSR hral takto „vojnu nervov“, s pomocou propagandistického tlaku docieľiť zmeny vo vnútropolitickom dianí Fínska a pokúsiť sa získať komunistom podiel na vláde. ZSSR sa snažil využívať zastrašovacie metódy, čo môže naznačovať ich stálu podozrievavosť a pocit neistoty v oblasti bezpečnostných záruk.¹²³ Jussi Hanhimäki zároveň tvrdí, že to bol obozretný prístup Západu k finskemu problému a obmedzovanie prehnane priateľských gest, ktoré pomohli Fínom docieľiť obraz neutrality a redukovať potenciálny nárast sovietskeho tlaku.¹²⁴

Československá zahranične-politická línia plne rešpektovala a nasledovala záujmy Moskvy a riešenie otázok obchodnej spolupráce naberalo politický podtón. Príkladom môže byť úvodné znenie správy československého vyslanectva z decembra 1949, ktorej cieľom bolo interpretovať problematické stránky spolupráce: „*Prevzatie vlády sociálne demokratickou pravicou v júli 1948 je dátumom, od kedy sa počíta vradenie Fínska a jeho informačného a propagačného ústroja do kampane proti ľudovým demokraciám všeobecne a proti ČSR zvlášť.*“¹²⁵ Pozitívny element v kontexte politického diania však pre nás z hľadiska záujmov predstavovala fínsko-sovietska Zmluva o priateľstve a spolupráci: „*Avšak hlavné náboje tejto kampane, ohováranie ZSSR, obmedzuje na minimum zmluva o priateľstve a spolupráci, takže aj ťaženie proti ČSR je brzdené tam, kde ide o jeho vzťah k ZSSR.*“¹²⁶ Z hľadiska československého záujmu je príznačné sledovanie vývoja fínskej hospodárskej závislosti na ZSSR. To sa dotýkalo hlavne diania okolo uzatvorenia päťročnej obchodnej dohody Fínska a ZSSR na obdobie 1951-1954. Ako upozorňuje Luboš Švec, Československo sa zapojovalo v rámci obnovovaných clearingových zmlúv aj do sovietskeho obchodu s Fínskom.¹²⁷ V prvej polovici 50. rokov sa bilaterálny obchodný systém modifikoval do podoby trojstranných zmlúv o vzájomnej výmene. Fínsko takto malo možnosť dovážať suroviny tretej strany a platiť následným exportom do ZSSR.¹²⁸

¹²² HANHIMÄKI, Jussi: *Containing Coexistence. America, Russia, and the „Finnish Solution“.* 1945-1956. Kent 1997, s. 67.

¹²³ Tamtiež, s. 71.

¹²⁴ Tamtiež, s. 74.

¹²⁵ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Fínsko, kart. 2, Přehled třecích ploch, 12. 12. 1949, č. 241/dův/49, s. 1.

¹²⁶ Tamtiež, s. 1.

¹²⁷ ŠVEC, L.: *Česko-finské vztahy*, s. 333.

¹²⁸ LAURILA, Juhani: *Finnish-Soviet Clearing Trade and Payment System. History and Lessons.* Helsinki 1995, s. 62.

Obchodná dohoda na obdobie rokov 1951-1954 bola prvou dlhodobou zmluvou nesocialistického štátu (Fínska) a ZSSR. Z hľadiska fínskeho záujmu mohla predstavovať preventívne opatrenie proti nárastu nezamestnanosti a strate na investíciách do vybraných priemyselných sektorov zohrávajúcich úlohu pri povojnovej reparačnej obnove. Prezident Paasikivi zároveň veril, že táto dohoda so ZSSR bude posilňovať dobré fínsko-sovietske vzťahy v ďalších rokoch.¹²⁹ V podobnom pozitívnom duchu vnímala uzatvorenie tejto dohody aj československá diplomacia: „Znamená to, že je zaistená zamestnanosť a odbyt kovopriemyslu, ktorý by bol inak po skončení reparačných dodávok značne ohrozený.“¹³⁰ Československá vízia sa viazala k predpokladu celkového zvyšovania fínskeho zahraničného obchodu so ZSSR a „ľudovými demokraciami“: „Možno sa uzavretím tejto významnej dohody štruktúra fínskeho zahraničného obchodu v priebehu budúcich piatich rokov značne zmení a Sovietsky zväz sa stane koncom tohto obdobia asi prvým obchodným partnerom, čini až doteraz podiel Sovietskeho zväzu a ľudových demokracií v celkovej bilancii fínskeho zahraničného obchodu iba jednu štvrtinu.“¹³¹ Ku kladnému výsledku vyriešenia problematickej obchodnej spolupráce s Fínskom sa podľa československého vyslanectva mohlo dôjsť práve poukázaním na uzavretie fínsko-sovietskej obchodnej dohody: „Vyslanectvo sa domnieva, že veľmi dobrým argumentom pri nestávajúcom jednaní bude poukaz na práve uzatvorenú obchodnú zmluvu medzi Fínskom a ZSSR a najmä na dlhodobú zmluvu 1951-1955, behom ktorej plnenia sa štruktúra fínskeho zahraničného obchodu značne zmení...“¹³² Jussi Hanhimäki uvádza, že sa ZSSR touto obchodnou dohodou zároveň snažili potvrdiť tézu o možnosti koexistencie a vzájomnej prospešnosti socialistického a kapitalistického systému.¹³³ Postupný náznak zlepšovania vzťahov Fínska so ZSSR mohol do budúcnosti predstavovať potenciálny benefit z hľadiska našich záujmov. Československá zahraničná politika si toho bola vedomá, nakoľko to plynie s charakteru rozhovoru československého vyslanca Otta Kličku s vtedajším fínskym ministrom zahraničných vecí Sakari Tuomiojou, ku ktorému došlo v júli 1950 v rámci jednaní o perspektívach československo-fínskych hospodárskych stykov. Vyslanec

¹²⁹ HANHIMÄKI, J.: *Containing Coexistence*, s. 98.

¹³⁰ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Fínsko, kart. 4, Fínsko-sovietská obchodná dohoda, 15. 6. 1950, č. 161/dův/50, s. 3.

¹³¹ Tamtiež, s. 4.

¹³² AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Fínsko, kart. 4, Jednání čs.-fínské smíšené komise, 16. 6. 1950, č. 162/dův/50, s. 1.

¹³³ HANHIMÄKI, J.: *Containing Coexistence*, s. 100.

Klička sa snažil využiť priaznivej situácie po podpise fínsko-sovietskej päťročnej obchodnej dohody a zistiť fínske stanovisko. Uvádza, že názor fínskeho ministra bol nasledovný: „...súhlasil, že nie je dôvodu pre zmenšenie objemu vzájomnej výmeny. Záujmom Fínska je jej postupné mierne zväčšovanie [...] Fínsko nemá výhrady proti zväčšeniu [výmeny]...“¹³⁴ Okrem toho ešte napokon dodáva, že tento názor ministra bol vcelku zhodný s líniou vzrastajúceho obchodu Fínska s Východom, teda ZSSR.¹³⁵

2.4 Obdobie 1953-1956

September 1952 priniesol ukončenie fínskych reparácií do ZSSR a začiatok novej éry povojnovej fínskej ekonomiky. Kovošpracujúci alebo lodiarenský priemysel pôvodne nepredstavovali jej tradičnú súčasť. Vznik týchto odvetví bol dôsledkom reparačných potrieb a potreby nájsť pracovné pozície pre stovky tisíc Fínov. Okrem toho tieto odvetvia priemyslu pôvodne neboli zamerané ku schopnosti konkurovať na západných trhoch a obchod s doteraz najväčším partnerom Fínska, ktorým bola Veľká Británia, sa znížil o polovicu oproti roku 1951. Z tejto situácie vyplynula fínska potreba hľadať ekonomické príležitosti aj na iných miestach. Zvýšená hospodárska závislosť Fínska na ZSSR vzišla ako priamy dôsledok post-reparačného obdobia a možnosť ako zamedziť prudkému ekonomickému úpadku.¹³⁶ ZSSR okrem toho využíval vzájomne prospešný obchod s Fínskom ako pozitívne fungujúci príklad ekonomického vzťahu kapitalistického a komunistického štátu. V roku 1952 sa obchod Fínska a ZSSR oproti predošlému obdobiu zdvojnásobil a vrchol dosiahol v roku 1953 (24%).¹³⁷ Jussi Hanhimäki zdôvodňuje vzostup fínsko-sovietskeho hospodárskeho vzťahu a vzájomnej závislosti prejavenej v roku 1953 ako dôsledok okolností plynúcich z ukončenia reparačného bremena, intenzifikácie ekonomického tlaku Západu, ďalej zníženého svetového záujmu o produkty fínskeho drevospracujúceho a papierenského priemyslu a napokon potreby nájsť vhodný trh k odberu fínskeho kovopriemyslu.¹³⁸

¹³⁴ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Fínsko, kart. 4, Jednání o čs.-fínskou obchodní smlouvu, 14. 11. 1950, č. 302/dův/50, s. 1.

¹³⁵ Tamtiež, s. 1.

¹³⁶ HANHIMÄKI, J.: *Containing Coexistence*, s. 127.

¹³⁷ Tamtiež, s. 128.

¹³⁸ Tamtiež, s. 149.

Ako bude možné vidieť, tento trend zvýšenej hospodárskej závislosti Fínska na ZSSR sa v roku 1953 odrazil na zlepšení československo-fínskych vzťahov v oblasti obchodnej spolupráce a celkovom vzraste obchodnej bilancie. Dňa 2. februára 1953 došlo k podpisu obchodnej dohody s platnosťou do konca roka 1953. Predstavovala prvú jednotnú obchodnú dohodu, ktorá zahrňovala jednak priamy styk Československo-Fínsko a zároveň československo-fínsku časť trojstrannej dohody Československo-ZSSR-Fínsko.¹³⁹ V československom vývoze do Fínska mali podľa dohody z takmer 60% dominovať stroje (traktory, autá, motocykle, elektrické a iné stroje). Československý export mal byť ďalej zastúpený z 10% spotrebným tovarom a z 5% potravinárskym tovarom (na prvom mieste bol cukor). Z Fínska sme mali na základe dovoznej listiny najväčší záujem na strojných zariadeniach pre papierenský a drevospracujúci priemysel. Tie tvorili 65% objemu dovozu.¹⁴⁰

Ako zaujímavosť je možné uviesť, že sa v roku 1953 okrem iného objavila možnosť vývozu zbraní do Fínska. Po ukončení druhej svetovej vojny a následnom deklarovaní neutrality, sa Fínsko ako formálne porazený štát spoliehalo v rámci výzbroje pechoty v armáde na domácu výrobu. Delostreleckú, obrnenú a leteckú techniku dovážalo prevažne zo ZSSR.¹⁴¹ Viditeľným faktom ostáva, že sme museli pri riešení tejto otázky vychádzať z ustanovenia článku 17 mierovej zmluvy s Fínskom z 10. februára 1947, ktorého znenie je nasledovné: „*Fínsko nesmie disponovať, konštruovať alebo experimentovať s atómovými zbraňami, samohybnými alebo riadenými strelami alebo akýmkoľvek príslušenstvom spojeným s ich uskutočnením (iné než torpéda...), podmorskými minami, torpédami, alebo ponorkami...*“¹⁴² Takto sa uvádza, že za predpokladu, že by sa nejednalo o zakázané zbrane v zmysle daného ustanovenia, je možné uvažovať o uskutočnení obchod. ¹⁴³ Fínsky záujem o československé zbrane bol pritom zdôvodnený valutovými dôvodmi: „*Proti západným štátom [má Fínsko] deficit a nedostatok devíz a proti ČSR mierne*

¹³⁹ AMZV ČR, TO-T 1945-1954 Fínsko, kart. 1, Zhodnocení obchodní dohody ČSR-Fínsko, 11. 5. 1953, č. 072-38 450/taj., s. 2.

¹⁴⁰ Tamtiež, s. 4.

¹⁴¹ FRANCEV, Vladimír: *Československé zbraně ve světě. V míru i za války*. Praha 2015, s. 185.

¹⁴² POLVINEN, Tuomo: *Finland Between East and West. Finland in International Politics. 1944-1947*. Minnesota 1986, s. 303.

¹⁴³ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Fínsko, kart. 2, Vývoz čs. zbraní do Fínska – Záznam pro s. náměstka Kurku, 5. 10. 1953, č. 138.781/53, s. 1.

aktivum.“¹⁴⁴ Posun v otázke okolo možnosti vývozu československých zbraní do Fínska nastal až vo februári 1956, kedy došlo k návšteve československého obchodného prídelenca v Helsinkách zástupcom firmy SE Imo. Referoval o záujme Fínska na nákupe protiletadlových del, tankov, letúnov typu MiG a terénnych automobilov z Československa. Československý obchodný prídelenec mal následne v prípade skutočného záujmu Fínska upozorniť na nutnosť medzivládneho jednanía. 27. marca 1956 došlo ku schôdzi československého vyslanca a obchodného prídelenca s fínskym ministrom obrany Emilom Skogom, ktorý potvrdil záujem o vojenskú techniku z Československa.¹⁴⁵ Podľa Vladimíra Franceva sa to konkrétne dotýkalo fínskeho záujmu o typ ľahkých guľometov vzoru 52, avšak požadovať sa mala zmena munície na sovietsku verziu (7,62 mm vzor 43). Okrem toho uvádza, že sa napokon kvôli nedostatkom a dlhým dodacím lehotám následne obchod v nasledujúcom roku obmedzil iba na celkovo štyri vzorky.¹⁴⁶

Z hodnotenia perspektívy hospodárskych stykov vyplýva, že si Československo bolo vedomé priaznivej situácie z hľadiska možností ich rozvoja k roku 1953. Predovšetkým sme poukazovali na rozširujúci sa trend rozvoja zahraničného obchodu Fínska so ZSSR, takže sa analogicky predpokladal aj vzrast obchodnej spolupráce s „ľudovými demokraciami“. Dôležitý faktor, na ktorý sa upozorňovalo bolo splnenie reparačných pohľadávok: „*Po splnení reparačných záväzkov ZSSR bol podiel demokratických štátov na fínskom zahraničnom obchode 17% (r. 1952) oproti 14% v r. 1951 a očakáva sa ďalšie zvýšenie. V januári 1953 stúpol už na 30%.*“¹⁴⁷

Dostupný materiál československej zahraničnej politiky upriamuje pozornosť k obchodnej dohode s Fínskom na rok 1954, ktorá ako sa uvádza „...*patrí medzi naše najlepšie fungujúce obchodné dohody v r. 1954.*“¹⁴⁸ Predpoklad celkovej obchodnej

¹⁴⁴ Tamtiež, s. 1.

¹⁴⁵ MICHL, Jan: *Vývoz zbraní z Československa do kapitalistickej ciziny. 1950-1960.* In: <https://www.valka.cz/14069-Vyvoz-zbrani-z-Ceskoslovenska-do-kapitalisticke-ciziny-1950-1960> [cit. 12. 5. 2011].

¹⁴⁶ FRANCEV, V.: *Československé zbraně ve světě*, s. 185.

¹⁴⁷ AMZV ČR, TO-T 1945-1954 Finsko, kart. 1, Zhodnocení obchodní dohody ČSR-Finsko, 11. 5. 1953, č. 072-38 450/taj., s. 9.

¹⁴⁸ AMZV ČR, Materiály do vlády, kart. 11, Zpráva o stycích Československé republiky se severskými státy a návrhy na rozšíření těchto styků, 29. 12. 1955, č. 425.708/55, s. 8.

výmeny s Fínskom do 31. decembra 1954 bol vo výške 125 mil. Kčs, z toho v dovoze 25 mil. Kčs a vo vývoze 100 mil. Kčs.¹⁴⁹ Československý vývoz aj naďalej zastupovali ako hlavné položky stroje, traktory, motocykle, autá a textil a v rámci dovozu predstavovali prevahu potravinárske výrobky (syry, mäso, maslo). Z hľadiska úspešnosti plnenia tejto obchodnej dohody sa predpokladalo na rok 1955 zvýšenie objemu výmeny na približne 200 mil. Kčs, pričom v dovoze do Československa už mali najvýznamnejšie položky predstavovať zmieňované potravinárske výrobky.¹⁵⁰

Pri pohľade na štruktúru československých vývozných položiek sa ukazuje ako pochopiteľné, že sa Československo muselo snažiť hľadať vhodné spôsoby propagácie k tomu, aby bol o naše výrobky vo Fínsku zvyšovaný záujem. K tomuto účelu sa podarilo do roku 1956 uskutočniť dve výstavy československého priemyslu v Helsinkách, a to v rokoch 1953 a 1955. Prvá priemyselná výstava bola takto otvorená dňa 30. januára 1953 a na jej zahájení boli účastní vtedajší fínsky predseda vlády a minister zahraničných vecí Urho Kekkonen a ďalší členovia fínskej vlády, zástupcovia priemyselných a obchodných kruhov a diplomatickí zástupcovia.¹⁵¹ V periodiku *Rudé právo* sa následne 12. februára 1953 objavil krátky príspevok o úspešnosti tejto akcie: „Československá priemyselná výstava, ktorá bola pred 10 dňami otvorená v hlavnom meste Fínska, má veľký úspech. Za 10 dní ju navštívilo cez 20 tisíc osôb.“¹⁵² Cieľom výstavy sa malo stať aj dostatočné plnenie československého vývozného plánu do Fínska na rok 1953.¹⁵³ Z dôvodu vyhodnotenia úspešnosti výstavy pre rozvoj československo-fínskych hospodárskych vzťahov, bolo rozhodnuté prostredníctvom československého ministerstva zahraničného obchodu o konaní ďalšej priemyselnej výstavy v Helsinkách, ktorá sa uskutočnila v rozmedzí 2. až 17. apríla 1955. *Rudé právo* uviedlo 30. apríla 1955 fotografiu z konania tejto výstavy, pod ktorou sa nachádzal nasledovný popis: „Začiatkom apríla bola v Helsinkách vo Fínsku usporiadaná výstava čs. priemyslu, ktorá sa tešila veľkému záujmu verejnosti. Početné fínske listy chválili predovšetkým vyspelosť čs. strojárstva, textilného, konfekčného, obuvníckeho a i. priemyslu a označili výstavu ako jednu z najviac

¹⁴⁹ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Fínsko, kart. 4, Návrh na zahájení jednání o novou obchodní a platební dohodu s Finskem, 1. 11. 1954, č. 3302/114/54, s. 2.

¹⁵⁰ Tamtiež, s. 3.

¹⁵¹ *Československá průmyslová výstava v Helsinkách*, Rudé právo, 1. 2. 1953, 32, s. 6.

¹⁵² *Krátce ze světa – Fínsko*, Rudé právo, 12. 2. 1953, 43, s. 4.

¹⁵³ AMZV ČR, TO-T 1945-1954 Fínsko, kart. 1, Zhodnocení obchodní dohody ČSR-Fínsko, 11. 5. 1953, č. 072-38 450/taj., s. 8.

vydarených, ktoré kedy boli v Helsinkách usporiadané. “¹⁵⁴ Taktiež vieme, že výstavy bola účastná aj československá delegácia pod vedením ministra chemického priemyslu Jozefa Púčíka. Delegáti mali možnosť jednat’ s predstaviteľmi fínskeho verejného a hospodárskeho života a navštíviť niektoré fínske priemyselné a poľnohospodárske podniky.¹⁵⁵

S ohľadom na priaznivú situáciu a potenciálu ďalšieho progresu hospodárskej spolupráce je príznačný jej pozitívny obraz pohľadom československej zahraničnej politiky v polovici 50. rokov: „*Fínsko je pre nás veľmi dôležitým obchodným trhom, na ktorom ľahko umiestňujeme naše výrobky spotrebnej povahy, ktoré získavajú pre dobrú kvalitu stále väčší okruh zákazníkov a sú už dobre zavedené.*“¹⁵⁶ Luboš Švec však v podstate kontradiktorycky upozorňuje na to, že „...*aj napriek popularite niektorých československých výrobkov, predovšetkým známych Zetorov a osobných automobilov, od polovice 50. rokov vzrastali sťažnosti na nepružnosť, ľahostajnosť československých závodov a obchodných organizácií pri plnení zmluvy a zhoršujúcu sa technickú kvalitu výrobkov.*“¹⁵⁷ Jeho argumentáciu v značnej miere podporujú kritické stanoviská československého vyslanca Gerharda Langeru, ktoré uviedol v národohospodárskej správe za júl 1954: „*Ak sa jedná o obchody medzi ČSR a Fínskom je nutné zjednať radikálnu nápravu pokiaľ ide o dodacie lehoty a kvalitu dodávaných výrobkov. Ide o to, aby sme napravili dojem, ktorý je všeobecne rozšírený, že s ČSR sa zle obchoduje, pretože je to partner, na ktorého sa nedá vždy spoľahnúť, že je to partner, ktorý najprv prejavuje obchodný záujem v rade výrobkov, ale keď potom má dôjsť k ich realizácii, zrazu (a nie raz) od nich ustupuje. Čím častejšie sú takéto narážky opovážlivejšie a častejšie.*“¹⁵⁸ Konkrétnym príkladom sú podľa jeho mienky československé výrobky značky Zetor, ktoré boli na strane jednej posúdené ako vhodné a odpovedajúce fínskym podmienkam, avšak vážne námietky sa následne týkali ich zhotovenia a prevedenia. Záverom ešte upozornil na možnú stratu konkurencieschopnosti v prípade ďalšieho sledovania línie „pre Fínsko je všetko

¹⁵⁴ Rudé právo, 30. 4. 1955, 118, s. 4.

¹⁵⁵ *Návrat československé delegace z Finska*, Rudé právo, 10. 4. 1955, 99, s. 2.

¹⁵⁶ AMZV ČR, Materiály do vlády, kart. 11, Zpráva o stycích Československé republiky se severskými státy a návrhy na rozšíření těchto styků, 29. 12. 1955, č. 425.708/55, s. 8.

¹⁵⁷ ŠVEC, L.: *Česko-finské vztahy*, s. 333.

¹⁵⁸ AMZV ČR, TO-T 1945-1954 Fínsko, kart. 1, Řádná národohospodářská zpráva za červenec 1954, 30. 7. 1954, č. 260/54/taj., s. 3.

dobré.“¹⁵⁹ Problematickosť československých výrobkov dokladá vyslancom Lange-rom popis komplikovaného zjednávania obchodnej dohody medzi Československom a Fínskom na rok 1955, ktoré prebiehali medzi 10. januárom až 14. februárom 1955.¹⁶⁰ Uvádza, že sa fínska strana stavala voči našej požiadavke zvyšovať vývoz strojárnských výrobkov výrazne odmietavo, pričom argumentovať mali ich reálnou spotrebou na ich trhu a viacerými nedostatkami.¹⁶¹ Okrem iného sa ešte pred samotným zahájením jednaní počítalo s možnou tendenciou zníženia obchodnej výmeny a fínskou snahou neprekračovať dohodou stanovené hodnoty obchodnej bilancie. Príčinou tejto úvahy bol predpoklad fínskej zvýšenej hospodárskej orientácie na Západ na rok 1955.¹⁶²

Z návrhu schválenia obchodnej dohody s Fínskom na rok 1955 vyplýva, že podiel ZSSR a ľudových demokracií na fínskom zahraničnom obchode sa z 33% v roku 1953 znížil na 28% v roku 1954. Naproti tomu došlo k zvýšeniu podielu Veľkej Británie z 16% v roku 1953 na 19% v roku 1954.¹⁶³ K roku 1955 sa hodnota podielu ZSSR a ľudových demokracií znížila ešte o približne 1,5%. Takto bola československým pohľadom zároveň sledovaná tendencia zvýšeného prieniku západného trhu do Fínska a pokusu o odbúravanie hospodárskej závislosti na ZSSR a ľudových demokraciách celkovo.¹⁶⁴ Obchodná zmluva Fínska a ZSSR na rok 1954 znížila hodnotu fínskeho exportu o približne 10% a Veľká Británia bola očakávaná do roku 1954 predbehnúť ZSSR ako fínskeho najdôležitejšieho partnera. Jussi Hanhimäki však zároveň poznamenáva, že postupný westernizačný kurz započatý na prelome rokov 1953 a 1954 sa nedostával do kolízie s celkovým nastaveným pomerom Fínska voči Sovietskemu zväzom.¹⁶⁵ V situácii, kedy dochádzalo k poklesu hospodárskej spolupráce so ZSSR sa stávalo prirodzeným javom vyhľadávanie vhodného trhu na Západe.¹⁶⁶

¹⁵⁹ Tamtiež, s. 3.

¹⁶⁰ AMZV ČR, TO-T 1945-1954 Finsko, kart. 1, Jednání o obchodní a platební dohodu – zpráva, 15. 2. 1955, č. 61/55, s. 1.

¹⁶¹ Týkalo sa to traktorov, áut a obrábacích strojov, pri ktorých mali Fíni poukazovať na nedostatok, príp. nedodávanie náhradných dielov alebo nedodržovanie záväzkov stanovených kontingentov.

¹⁶² AMZV ČR, TO-T 1945-1954 Finsko, kart. 1, Jednání o obchodní a platební dohodu – zpráva, 15. 2. 1955, č. 61/55, s. 1.

¹⁶³ AMZV ČR, TO-T 1945-1954 Finsko, kart. 1, Návrh vládního usnesení na schválení obchodní a platební dohody mezi ČSR a Finskem na rok 1955, datum neuveden, č. 3302/17/55, s. 2.

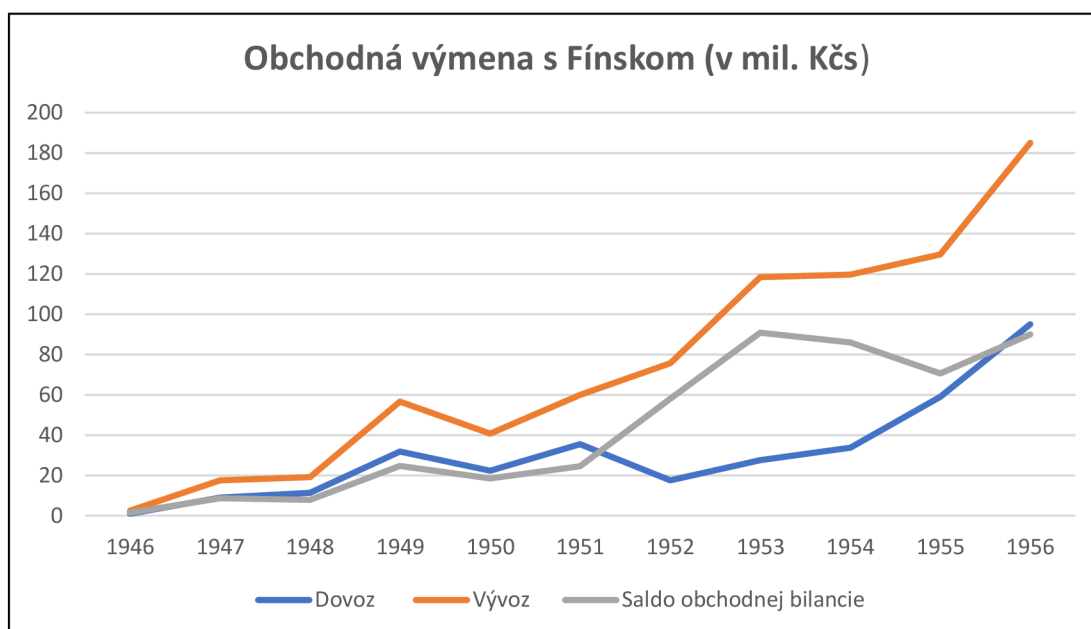
¹⁶⁴ AMZV ČR, TO-T 1945-1954 Finsko, kart. 1, Návrh na zahájení jednaní o novou obchodní dohodu a o Protokolu k platební dohodě mezi ČSR a Finskem na rok 1956, 12. 9. 1955, s. 3.

¹⁶⁵ HANHIMÄKI, J.: *Containing Coexistence*, s. 155.

¹⁶⁶ Tamtiež, s. 156.

Fínsky aktívnejší prístup k neutralite vytváral československým pohľadom možnú limitáciu ďalšieho rozvoja hospodárskych stykov. Tento postoj pramenil z faktu existencie obchodných dohôd s ľudovými demokraciami s jednoročnou platnosťou a neochote Fínska uzatvárať s týmito štátmi mimo ZSSR dlhodobé dohody: „*Hlavným dôvodom ostáva, že Fínsko nechce voči Západu vystupovať ako štát príliš hospodársky viazaný na východné štáty. Preto podľa doterajších skúseností nezostáva nič len zatiaľ zjednávať obchodné dohody s jednoročnou platnosťou...*“¹⁶⁷

Graf č. 1: Vývoj hospodárskych stykov medzi Československom a Fínskom v rokoch 1946 – 1956 (v mil. Kčs)

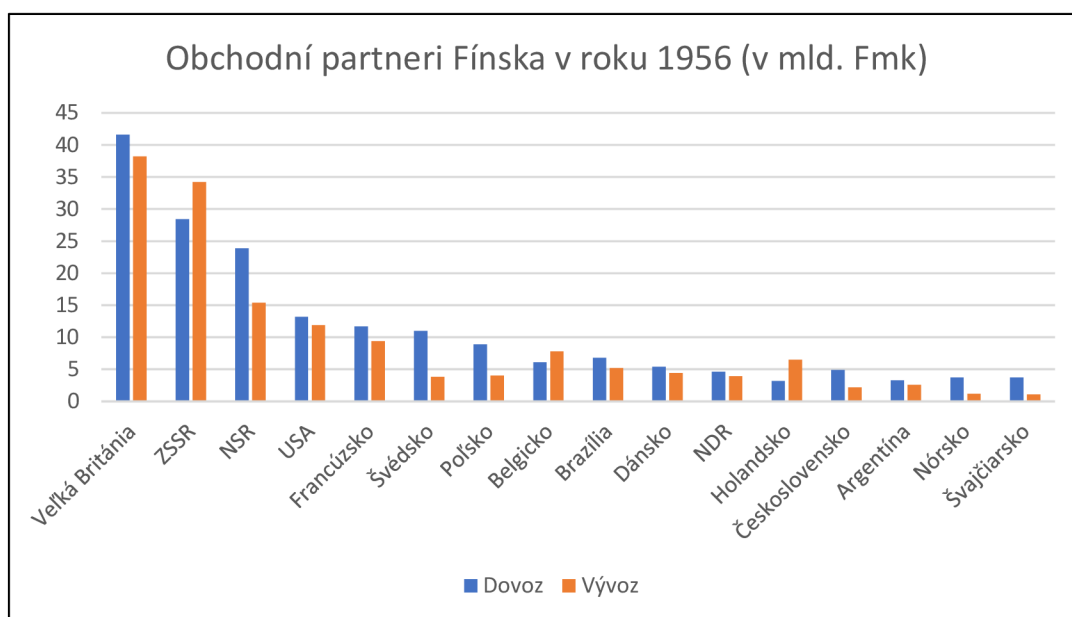

Zdroj: vlastné spracovanie na základe dát AMZV ČR¹⁶⁸

¹⁶⁷ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Fínsko, kart. 2, Zásady rozvoje hospodářských styků s Finskem pro léta 1957-1960, 25. 10. 1956, č. 142.216/56, s. 4.

¹⁶⁸ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Fínsko, kart. 2, Zásady rozvoje hospodářských styků s Finskem pro léta 1957-1960, 25. 10. 1956, č. 142.216/56, s. 11.

Graf č. 2: Obchodní partneri Fínska v roku 1956 (v mld. fínskych mariek)

Zdroj: vlastné spracovanie na základe dát AMZV ČR¹⁶⁹

¹⁶⁹ AMZV ČR, PZ Helsinky 1950-1957, Řádná hospodářská zpráva za II. pololetí 1956, 8. 2. 1957, č. 106.321/57, s. 5.

3 Oblasť kultúrnej spolupráce

Už v medzivojnovom období zohrávala kultúrna výmena významný podiel na československo-finských väzbách. . Doložiť to môže snaha o uzatvorenie kultúrnej dohody medzi oboma štátmi, ktorej impulzom sa koncom 30. rokov mala stať návšteva Emila Franka v Helsinkách, vtedajšieho československého ministra školstva a národnej osvety. Vzhľadom k nepriaznivej situácii v súvislosti s udalosťami okolo Mníchova a následnému spretrhaniu diplomatických väzieb však napokon z tejto dohody vzišlo.¹⁷⁰ Táto otázka bola znovu nadhodená až po opätovnom naviazaní československo-finských stykov, a to začiatkom októbra 1948. Československý vyslanec Josef Pavlovský informoval o jednaní medzi finským ministrom školstva Reino Oittinenom a prednostom severského oddelenia československého ministerstva informácií.¹⁷¹ Dostupný pramenný materiál československého ministerstva zahraničia nám však neposkytuje akúkoľvek zmienku o reálnom uskutočnení československo-finskej kultúrnej dohody.

Archívny materiál nám však poskytuje možnosť vymedziť základný zreteľ československej zahraničnej politiky vo Fínsku platný pre obdobie 50. rokov v oblasti kultúrnej spolupráce: „...*sústavne presadzovať československú kultúru vo Fínsku, aby boli položené pevnejšie základy k ich ďalšiemu rozvíjaniu a aby sa československé kultúrne hodnoty uplatňované vo Fínsku trvale stali súčasťou finskeho kultúrneho života.*“¹⁷² Cieľom pritom bolo pokúsiť sa previesť tento typ spolupráce do oficiálnej roviny našich vzťahov s Fínskom a tiež propagovať Československo ako socialistický štát s rozvinutým priemyslom a kultúrou a rýchle stúpajúcou životnou úrovňou.¹⁷³ Z časového hľadiska sa viaže začiatok tejto spolupráce k roku 1948: „*V oblasti kultúrnej datujú sa organizované kultúrne styky medzi ČSR a Fínskom od roku 1948,*

¹⁷⁰ ŠVEC, L.: *Česko-finské vzťahy*, s. 330.

¹⁷¹ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Fínsko, kart. 4, Kulturní dohoda československo-finská, 4. 10. 1948, č. 1626/48, s. 1.

¹⁷² AMZV ČR, Porady kolegia 1953-1989, kniha 38, Další rozvoj československo-finských vztahů, 4. 12. 1958, č. 022-571/58-5, s. 10.

¹⁷³ Tamtiež, s. 10.

t. j. od doby, kedy bola založená spoločnosť Fínsko-Československo.“¹⁷⁴ Jednu z možností analýzy kultúrnych vzťahov teda predstavuje rozbor vývoja jej samotnej činnosti. Z hodnotenia vyplýva, že prinajmenšom ku koncu roka 1955 bola najlepšie pôsobiacou záujmovou spoločnosťou v priestore severského regiónu a zároveň boli práve vo Fínsku najpriaznivejšie podmienky pre uskutočňovanie kultúrnej výmeny.¹⁷⁵

3.1 Spoločnosť Fínsko-Československo

K prvému jednaniu o ustanovení Spoločnosti Fínsko-Československo¹⁷⁶ došlo 31. augusta 1948, v čase pobytu prekladateľa a tlmočníka z fínskeho jazyka Aloisa Šikla vo Fínsku. Porada bola vedená za účasti ďalších šiestich predstaviteľov fínskej akademickej a intelektuálnej obce, ako je však poznamenané, nepriniesla žiadany výsledok. Spoločnosť bola napokon ustanovená až dňa 18. novembra 1948. Jej prvým predsedom sa stal profesor Eino Nieminen¹⁷⁷ a ďalej pozostávala z tajomníka a ôsmich členov výboru. V prvom roku existencie Spoločnosť nebola rozsiahlejšie zaktivizovaná. K začiatku roka 1950 disponovala 46 členmi a podľa referencie vyslanca Gerharda Langera fungovala v daný čas bez členských príspevkov. Počet jej členov sa dokázal v priebehu roka zvýšiť na 115, avšak jej činnosť bola naďalej problematická, k pravidelným stretnutiam vedenia Spoločnosti nedochádzalo a administratívne nemala oficiálny status.¹⁷⁸

Rok 1953 znamenal medzník v jej rozvoji, pretože došlo k väčšiemu zaktivizovaniu Spoločnosti, a to vďaka podpore československého ministerstva kultúry.¹⁷⁹ Celkovo došlo k zlepšeniu jej vnútornej organizácie. Fungovať mala začať podľa vypracovaného plánu činnosti. Ekonomickú situáciu si už dokázala Spoločnosť

¹⁷⁴ AMZV ČR, Porady kolegia 1953-1989, kniha 16, Zpráva o vývoji vztahů mezi ČSR a Finskem a návrhy na rozšíření vzájemných styků pro nejbližší období, 15. 9. 1955, č. 421. 943/55, s. 6.

¹⁷⁵ AMZV ČR, Materiály do vlády, kart. 11, Zpráva o stycích Československé republiky se severskými státy a návrhy na rozšíření těchto styků, 29. 12. 1955, č. 425.708/55, s. 10.

¹⁷⁶ Ďalej Spoločnosť.

¹⁷⁷ Eino Nieminen (1891-1962) bol fínsky lingvista a v dobe založenia Spoločnosti Fínsko-Československo aj profesor baltskej a poľskej filológie na univerzite v Helsinkách.

¹⁷⁸ AMZV ČR, TO-T 1945-1955 Finsko, kart. 1, Československo-finská společnost, 9. 12. 1953, č. 134/taj., s. 1.

¹⁷⁹ AMZV ČR, Porady kolegia 1953-1989, kniha 16, Zpráva o vývoji vztahů mezi ČSR a Finskem a návrhy na rozšíření vzájemných styků pro nejbližší období, 15. 9. 1955, č. 421. 943/55, s. 6.

zlepšiť jednak pravidelnými členskými príspevkami a tiež finančnou podporou obchodných subjektov a ďalej sa pristúpilo k ustanoveniu platenej funkcie tajomníka.¹⁸⁰

Prichádzajúci členovia pochádzali zo športových, kultúrnych a žurnalistických kruhov a v ďalšom čase aj z rad mládeže. V roku 1953 sa jej výbor skladal z predsedu, ktorým bol právnik a člen Komunistickej strany Fínska Jorma Uitto, funkcia miesta predsedu bola obsadená redaktorom a fínskym rozhlasovým reportérom Uskom Santavuorim.¹⁸¹ Zloženie členov predsedníctva Spoločnosti pozostávalo z osobností kultúrnej scény, napr. bývalý riaditeľ fínskeho národného divadla profesor Eino Kalima alebo výtvarných umelcov napr. rektor Fínskej akadémie Aarre Heinonen. Politicky sa členstvo výboru Spoločnosti diferencovalo. Niektorí zastávali apolitické stanovisko alebo udržiavali kontakty aj s podobnými organizáciami na západe. Príkladom môže byť rektor Aarre Heinonen, ktorý viedol vzájomné kontakty s Francúzskom a Španielskom.¹⁸² Následne k roku 1955 bolo z celkového počtu 460 členov politická skladba nasledovná: 150 príslušníkov Komunistickej strany Fínska, 120 sociálnych demokratov, 170 nestraníkov a 20 členov boli príslušníkmi iných politických strán. Z týchto údajov by mohla plynúť skutočnosť, že fínski komunisti v členskej základni nemali dominantné zastúpenie. Vo výbore sa nachádzalo 15 členov a z toho 7 príslušníkov Komunistickej strany Fínska, 8 členov boli buď sociálni demokrati alebo nestraníci. Významné funkcie predsedu, tajomníka a pokladníka tu však pripadala fínskym komunistom.¹⁸³ V tento čas sa už zároveň do budúcnosti predpokladalo získavať členov z čoraz širšieho okruhu a najmä sa snažiť o získavanie významnejších osobností fínskej kultúrno-politickej scény a tiež obchodníkov s napojením na Československo a napojiť tak činnosť Spoločnosti aj k obchodne-politickým záujmom československej zahraničnej politiky. Týmto sa Spoločnosť mohla rozvíjať kladne aj po stránke ekonomickej a mohla si prípadne efektívnejším spôsobom zaistiť kapitál.¹⁸⁴

¹⁸⁰ AMZV ČR, TO-T 1945-1955 Finsko, kart. 1, Československo-finská společnost, 9. 12. 1953, č.134/taj., s. 2.

¹⁸¹ Tamtiež, s. 2.

¹⁸² Tamtiež s. 3.

¹⁸³ AMZV ČR, TO-T 1945-1955 Finsko, kart. 1, Společnost Finsko-ČSR – zpráva, 15. 5. 1955, č. 220/55/taj., s. 1.

¹⁸⁴ Tamtiež, s. 2.

Najvýznamnejší cieľ Spoločnosti však predstavovala kultúrno-propagačná činnosť. Tá mala zahŕňať participáciu na organizácii alebo samotnú organizáciu rôznych spoločenských aktivít, a to tam, kde „...nemôže ani Ministerstvo kultúry ani zastupiteľský úrad vystupovať ako usporiadateľ.“¹⁸⁵ Napomáhať mali takto k posilňovaniu československo-finských vzájomných stykov. Jednalo sa prevažne o akcie výstavného charakteru, filmové predstavenia, prednášky, kultúrne večierky a posedenia. Významnou aktivitou Spoločnosti bola jej kooperácia so zastupiteľským úradom v otázkach vysielania delegácií do Československa. Jej rola v tomto smere spočívala v získavaní a zhromažďovaní informácií a vytváraní zoznamov vhodných osôb. V druhej polovici roka 1953 sa Spoločnosť snažila o posilnenie kultúrnej spolupráce cestou propagácie českej hudby vo fínskom rozhlase. Fínski poslucháči mali tak možnosť zoznámiť sa v krátkych hudobných vsuvkách s dielami významných českých hudobných skladateľov, hlavne Bedřicha Smetany a Antonína Dvořáka.¹⁸⁶ Spoluprácu zastupiteľského úradu a Spoločnosti zaštitoval jej tajomník, ktorému boli predávané rámcové úlohy, ktorých sa Spoločnosť mohla zhostiť. Tajomník ich následne nastoľoval výboru k diskusii, následnému vypracovaniu a schvaľovaniu. Zastupiteľský úrad však nemal priamo zasahovať do činnosti Spoločnosti. Jeho úlohou mala byť kontrola plnenia záväzkov Spoločnosti voči zastupiteľskému úradu, vytváranie uznesení o činnosti a jej prípadné usmerňovanie. Dôležitá však bola pritom snaha o to, aby jej činnosť bola v súlade s platnými ideologickými doktrínami a československými záujmami v oblasti zahraničnej politiky: „...snahou bolo nechávať Spoločnosť pracovať ak je možno samostatne, iba jej činnosť kontrolovať a usmerňovať tak, aby odpovedala nášmu ľudovodemokratickému zmýšľaniu a pritom naše zasahovanie bolo čo najmenej nápadné.“¹⁸⁷ Z toho by bolo možné vyvodiť tézu o tom, že Spoločnosť disponovala určitou mierou autonómie. V prípade riešenia závažnejšej politickej otázky však mohol zastupiteľský úrad prikróčiť k zvolaniu užšieho výboru Spoločnosti, výlučne s členmi Komunistickej strany Fínska, až potom mohol byť daný prípad postúpený k riešeniu tajomníkovi Spoločnosti. V problémoch politickej povahy mali mať teda výsadné právo v riešení situácie komunisti.¹⁸⁸

¹⁸⁵ Tamtiež, s. 3.

¹⁸⁶ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Finsko, kart. 3, Československá kultura ve fínském rozhlase, 18. 1. 1954, č. 112/54, s. 1.

¹⁸⁷ AMZV ČR, TO-T 1945-1955 Finsko, kart. 1, Společnost Finsko-ČSR – zpráva, 15. 5. 1955, č. 220/55/taj., s. 4.

¹⁸⁸ Tamtiež, s. 4.

O tomto postupe však nemáme na základe pramenného materiálu zmienku. Dokážeme však spoľahlivo určiť problematické stránky jej rozvoja do polovice 50. rokov, ktoré spočívali prevažne v jej organizačnom a materiálnom zabezpečení.

Poukazuje na to správa z 15. mája 1955, v ktorej sa uvádza, že Spoločnosť nedisponovala vlastným pracovným zázemím, čo prinášalo ťažkosti v efektívite komunikácie. Spoločnosť mohla komunikovať s ďalšími stranami výlučne písomnou formou v riešení otázok okolo výmeny propagačného materiálu alebo organizácie prednášok, výstav atď. Slabou stránkou propagácie bol materiál, ktorým Spoločnosť disponovala. Týkalo sa to najmä faktu, že jeho valná časť bola výlučne v českom jazyku, čo sťažovalo jeho samotný prínos.¹⁸⁹ Počínom Spoločnosti k vylepšeniu československej propagácie vo Fínsku bolo vydávanie švédskej mutácie mesačníka „Život v Československu“, ktoré malo medzi čitateľmi vzbudiť určitý záujem o československé veci.¹⁹⁰ Zásah do kultúrnej spolupráce Československa a Fínska spôsobil odchod vyslanca Otta Klička z úradu. Ako uvádza Jindřich Dejmek, Otto Klička následne reprezentoval od februára 1952 do leta 1954 ľudovodemokratické Československo vo Švédsku.¹⁹¹ Problémy vzájomných stykov dokladá návšteva delegácie Severských krajín na medzinárodnom oddelení ÚV KSČ dňa 24. septembra 1952, s cieľom predniesť sťažnosti týkajúce sa nevyhovujúceho stavu spolupráce. Poukazovali na „...*velmi slabé spojenie s Československom a úplný nedostatok materiálu o Československu.*“¹⁹² Referovali ďalej o dopade stavu zastupiteľského úradu vo Fínsku na celkovú prácu Spoločnosti: „*V predošlom období sa konala pravidelne každý druhý mesiac konferencia Spoločnosti na československom vyslanectve a vyslanectvo dostávalo stále dostatok propagačného a hudobného materiálu. Dnes však vyslanectvo o spoluprácu vôbec nejaví záujem. Tak isto sa to týka plánu práce Spoločnosti, ktorý bol predtým vypracovávaný v spolupráci s československým vyslanectvom, ale dnes už tomu tak nie je a v dôsledku toho je práca Spoločnosti veľmi slabá.*“¹⁹³ Problematický článok tiež predstavoval riadne vykonávanie

¹⁸⁹ Tamtiež, s. 1.

¹⁹⁰ AMZV ČR, Porady kolegia 1953-1989, kniha 16, Zpráva o vývoji vztahů mezi ČSR a Finskem a návrhy na rozšíření vzájemných styků pro nejbližší období, 15. 9. 1955, č. 421. 943/55, s. 7.

¹⁹¹ DEJMEK, J.: *Diplomacie Československa. Díl II.*, s. 418-419.

¹⁹² NA, KSČ – ÚV 1945-1989, Praha – oddělení - odd. mezinárodní, sv. 36, a. j.152, Záznam pro s. Kopeckého, 24. 9.1952, s. 1.

¹⁹³ NA, KSČ – ÚV 1945-1989, Praha – oddělení - odd. mezinárodní, sv. 36, a. j.152, Záznam pro s. Baranovou, 24. 9.1952, s. 1.

funkcií vo vnútornom dianí Spoločnosti. Vieme, že od roku 1953 jestvovala platená funkcia tajomníka, čo síce výrazne zlepšilo jej činnosť, avšak problém spočíval v spôsobe výkonu tejto funkcie. Československý vyslanec Langer vyjadruje voči tomuto problému kritiku v správe z 10. januára 1956 o činnosti Spoločnosti v druhom polroku 1955. Poukazuje hlavne na nekompetentnosť a nespoľahlivosť vo výkone tejto funkcie: „*Bývalý tajomník [...] bol jednak neschopný túto funkciu vykonávať a v skutočnosti bol brzdou činnosti Spoločnosti. Jemu pridelené úlohy neplnil a podával úplne skreslené správy [...] Asi po dvoch mesiacoch bola Komunistickou stranou Fínska doporučená na funkciu tajomníčky mladá študentka, ktorá ešte v skúšobnej dobe odmietla túto funkciu pre nedostatok skúseností vykonávať.*“¹⁹⁴ Negatívne hodnotí spoluprácu zastupiteľského úradu so Spoločnosťou v otázkach dohľadu nad jej činnosťou, pričom možnosť riešenia v budúcnosti videl v priamom styku zástupcu vyslanectva na schôdzach predsedníctva Spoločnosti.¹⁹⁵

Napriek materiálnym a organizačným ťažkostiam, s ktorými sa Spoločnosť stretávala sa vďaka jej aktivitám kultúrna spolupráca do roku 1955 v zásade zlepšovala. Vyplýva to zo správy z 15. septembra 1955 kde sa uvádza: „*V súčasnej dobe je činnosť Spoločnosti uspokojivá. Sú usporadivané pravidelné výborové schôdze, akcie sa plánujú a o ich realizáciu sa stará platený tajomník.*“¹⁹⁶ Správa obsahuje zoznam jednotlivých akcií, ktoré dokladajú uskutočnenú kultúrnu výmenu do roku 1955: výstava československého športu, výstava o živote a diele Antonína Dvořáka, výstavka ľudového umenia, výstavka s názvom „Rekreácia v ČSR a „Krásy ČSR“, výstavka „Lidice“ a Dni československého filmu. Okrem toho sa malo realizovať približne 30 filmových podujatí. Pri príležitosti 10. výročia oslobodenia Československa došlo k pozvaniu trojčlennej fínskej kultúrnej delegácie a trojčlennej reprezentácie Spoločnosti. V oblasti hudby došlo k spolupráci prostredníctvom zájazdu dirigenta fínskeho rozhlasu do Prahy, kde následne mal možnosť pôsobiť ako dirigent československého symfonického orchestra. Recipročne bol do Helsínk, Lahti a Turku pozvaný dirigent československého rozhlasu Václav Neumann. V júni 1955 bola vôbec prvýkrát fínskou stranou pozvaná osoba z československých kultúrnych

¹⁹⁴ AMZV ČR, TO-T 1945-1955 Fínsko, kart. 1, Zpráva o činnosti ČSR-fínské společnosti za II. pololetí 1955, 10. 1. 1956, č. 313/56/taj., s. 1.

¹⁹⁵ Tamtiež, s. 1.

¹⁹⁶ AMZV ČR, Porady kolegia 1953-1989, kniha 16, Zpráva o vývoji vztahů mezi ČSR a Finskem a návrhy na rozšíření vzájemných styků pro nejbližší období, 15. 9. 1955, č. 421. 943/55, s. 7.

kruhov. Konkrétne sa jednalo o Antonína Sychru, ktorý mal pôsobiť ako hudobný kritik v rámci Sibeliovoho festivalu v Helsinkách.¹⁹⁷ V decembri 1955 zase československý rozhlas vysielal pri príležitosti osláv 90. narodenín finskeho hudobného skladateľa Johana Sibelia jeho tvorbu.¹⁹⁸

3.2 Výstavné akcie ako forma vzájomnej kultúrnej výmeny

Dôležitú zložku kultúrnej výmeny Československa a Fínska predstavovali výstavné akcie. V tomto smere je však možné hodnotiť pramennú základňu z informačného hľadiska za výrazne limitujúcu. K inštalácii výstavky s názvom „Lidice“ došlo v septembri 1953. O tejto akcii máme však iba zlomok informácií a československý vyslanec Langer referoval iba k jej nedostatočnému využitiu.¹⁹⁹ 31. januára až 15. februára 1953 bola v Helsinkách inštalovaná výstava československého bábkarstva, ktorá mala vzbudiť väčší záujem návštevníkov a Spoločnosť Fínsko-Československo získala touto akciou tridsať nových uchádzačov o členstvo. Výsledkom tejto akcie bolo nastolenie otázky o možnosti zájazdu československých bábkarov do Fínska.²⁰⁰ Zmieniť je ešte možné inštalovanú výstavku Júlia Fučíka v januári 1954 v Helsinkách, pri príležitosti ukončenia mládežníckej a pionierskej školy. Akcia mala vzbudiť v ich radoch záujem z dôvodu toho, že sa do učebného plánu školy zaradila aj Fučíkova práca „Reportáž písaná na oprátke“.²⁰¹ K výstavným akciám propagujúcim fínsku umeleckú tvorbu v Československu dochádzalo do roku 1956 minimálne. Archívny materiál nám podáva zmienku o jedinej udalosti tohto typu, ktorou sa stala výstava fínskej grafiky. V priebehu marca 1954 došlo k jednaniam o možnostiach jej uskutočnenia.²⁰² Ako sa dozvedáme, táto výstava bola napokon otvorená dňa 28. mája 1954 vo výstavnej sieni československého spisovateľa a bola zastúpená celkovo 110 dielami fínskych grafikov.²⁰³

¹⁹⁷ Tamtiež, s. 7.

¹⁹⁸ AMZV ČR, TO-T 1945-1955 Finsko, kart. 1, Přehled vzájemných styků mezi ČSR a Finskem ve IV. čtvrtletí 1955, 2. 2. 1956, č. 112/56/taj., s. 1.

¹⁹⁹ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Finsko, kart. 3, , Výstava o Lidicích – zpráva, 16. 9. 1954, č. 1401/54, s. 1.

²⁰⁰ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Finsko, kart. 3, Výstava čs. loutkařství v Helsinkách – zpráva, 25. 6. 1953, č. 734/53, s. 1.

²⁰¹ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Finsko, kart. 3, Výstava J. Fučíka v Helsinkách, 5. 1. 1954, č. 12/54, s. 1.

²⁰² AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Finsko, kart. 3, Výstava finské grafiky, 5. 3. 1954, č. 296/54, s. 1.

²⁰³ *Krátce z domova. Výstava finské grafiky v Praze*, Rudé právo, 29. 5. 1954, 147, s. 2.

Dostupný materiál nám však pomáha určiť výstavnú akciu, ktorá vzbudila pravdepodobne najväčší ohlas na základe reakcií československej diplomacie. Konkrétne sa jednalo o výstavu československého moderného umenia v marci 1949. Vieme, že k jej zahájeniu došlo dňa 26. marca a to „...za prítomnosti prezidenta fínskej republiky, členov vlády, diplomatického zboru a zástupcov fínskeho kultúrneho a verejného života.“²⁰⁴ Na výstave bola prítomná medzi inými predsedníčka poslaneckého klubu fínskych komunistov Hertta Kuusinen. Komisariát nad výstavou držal vtedajší rektor Fínskej akadémie umení Aare Heinonen a zaštilovalo ju fínske ministerstvo školstva.²⁰⁵ Na strane Československa bol hlavnou osobnosťou organizačných záležitostí prekladateľ a tlmočník z fínskeho jazyka Alois Šikl vystupujúci ako formálny zástupca československého ministerstva informácií a osvetu.²⁰⁶ Rektor Aare Heinonen vo svojom prejave pri príležitosti jej otvorenia vyzdvihoval prínos tejto výstavy k „...dorozumeniu medzi národmi proti umelému deleniu sveta a svetovému mieru.“²⁰⁷ Špecifikum tejto výstavy z hľadiska československých záujmov spočívalo predovšetkým v tom, že sa jej priamo zúčastnil prezident Juho Paasikivi spoločne so svojou manželkou. Na základe správy chargé d'affaires Zdeňka Helferta²⁰⁸ môžeme tvrdiť, že fínsky prezident reagoval na výstavu pozitívne: „Vystavené umelecké diela vzbudili živý záujem prítomných a prezident Paasikivi sám venoval prehliadke výstavy takmer celú hodinu, pýtajúc sa na osobné informácie a na tvorbu jednotlivých umelcov na výstave zastúpených. Pri odchode prejavil mi svoje uspokojenie“²⁰⁹ Zúčastnení fínski predstavitelia následne obdržali revue s názvom „Československo“, ktorá pojednávala o československom výtvarnom umení.²¹⁰ Súčasťou vernisáže stala propagácia a distribúcia publikácií o československom výtvarnom umení, o ktoré bol podľa prítomného Aloise Šikla

²⁰⁴ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Finsko, kart. 3, Výstava čs. soudobého výtvarného umění v Helsinky – zahájení, 29. 3. 1949, č. 104.497-VI/4, s. 1.

²⁰⁵ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Finsko, kart. 3, Výstava čs. výtvarného umění v Helsinky, 1. 3. 1949, č. 431/49, s. 1.

²⁰⁶ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Finsko, kart. 3, Výstava čs. moderního umění v Helsinky, 29. 3. 1949, č. 589/49, s. 1.

²⁰⁷ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Finsko, kart. 3, Výstava čs. výtvarného umění v Helsinky, 1. 3. 1949, č. 431/49, s. 2.

²⁰⁸ Počas konania tejto výstavy sme odkázaní na referencie chargé d'affaires, nakoľko Otto Klička nastúpi na post vyslanca v Helsinkách až k septembru 1949.

²⁰⁹ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Finsko, kart. 3, Výstava čs. moderního umění v Helsinky, 29. 3. 1949, č. 589/49, s. 2.

²¹⁰ Tamtiež, s. 2.

prejavený veľký záujem.²¹¹ V deň zahájenia výstavy sa uskutočnila slávnostná večera, ktorú organizoval Zdeněk Helfert s manželkou vo svojom služobnom byte. Z významných hostí je možno spomenúť fínskeho ministra obchodu a priemyslu Uuno Takkiho, ktorý sa vyjadril pozitívne k uskutočneniu výstavy a videl v nej „...*najlepší predpoklad živých kultúrnych stykov Fínska s Československom.*“²¹² Zdeněk Helfert uviedol, že podobne kladne hodnotil konanie výstavy aj fínsky minister školstva Reino Oittinen pri príležitosti konania oficiálnej recepcie v budove vlády 28. marca: „*V obširnom uvítacom prejave, prednesenom fínsky a švédsky, na ktorý som odpovedal a poďakoval, naviazal minister Oittinen na doterajšie fínsko-československé styky a vyslovil nádej, že výstava československého umenia je sľubným krokom k ďalšej živej a plodnej výmene kultúrnych statkov medzi oboma národmi.*“²¹³ Pozitívne bola vnímaná fínska kultúrna podpora výstavy prostredníctvom vysielania československej hudby v rozhlase, uskutočnením rozhlasového koncertu orchestra, ktorým boli prezentované diela Antonína Dvořáka alebo Bedřicha Smetany a vysielaním prednášok týkajúcich sa rozboru hudobných diel a výtvarného umenia. Alois Šikl celkovo záverom zhodnotil túto výstavu ako úspešnú propagáciu Československa vo Fínsku.²¹⁴

²¹¹ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Fínsko, kart. 3, Výstava čs. výtvarného umění v Helsinky, 1. 3. 1949, č. 431/49, s. 2.

²¹² Tamtiež, s. 3.

²¹³ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Fínsko, kart. 3, Výstava čs. moderního umění v Helsinky, 29. 3. 1949, č. 589/49, s. 3.

²¹⁴ AMZV ČR, TO-O 1945-1959 Fínsko, kart. 3, Výstava čs. výtvarného umění v Helsinky, 1. 3. 1949, č. 431/49, s. 5.

Záver

Táto práca sa zaoberala vzťahmi Československa a Fínska v období rokov 1946-1956. Jedná sa o pritom o časové obdobie spájané s menom fínskeho povojnového prezidenta Juha Kusti Paasikiviho, podľa ktorého aj nesie pomenovanie „Paasikiviho línia“. Líniu determinoval špecifický prístup Fínska voči otázke vzájomného súžitia a kooperácie so ZSSR, nastavený Zmluvou o priateľstve, spolupráci a vzájomnej pomoci. Hlavnou snahou bolo zistiť, aké ciele vyvinula vo vymedzenom období československá zahraničná politika vo Fínsku, v kontexte spolupráce na strane jednej satelitného štátu ZSSR a na strane druhej neutrálneho štátu, avšak s kladným postojom voči ZSSR. Tieto ciele boli rozdelené a skúmané v troch rovinách: politické vzťahy, hospodárske vzťahy a kultúrne vzťahy.

Môj prvotný predpoklad o náročnom znovu naviazaní vzájomnej spolupráce po druhej svetovej vojne sa javí ako neopodstatnený. Ochota spolupracovať niesla v zásade obojstranný charakter a snahou malo byť nadviazať v tradícii úspešnosti československo-fínskych vzťahov medzivojnového obdobia. Ako sa tiež ukázalo na základe pramenného materiálu, najdôležitejšia forma tejto spolupráce, oblasť obchodných záujmov, hrala významnú rolu aj následne v povojnovej dobe. Iniciatívu zahájiť prvotné možnosti jednaní o spolupráci v roku 1946 však ako formálne porazený štát muselo samotné Fínsko, a je zrejmé, že československá zahraničná politika s takýmto postupom vtedy počítala. Do rozvoja vzájomnej spolupráce potom významnou mierou vošli udalosti okolo roka 1948, predovšetkým vďaka novej zahranične-politickej orientácie Československa plne podriadenej záujmom ZSSR. Najviac boli týmto spôsobom ovplyvnené ďalšie možnosti pružného rozvoja diplomatických a politických vzťahov. Československá zahraničná politika takto z hľadiska politických možností hľadala svojho jediného spojencu vo Fínsku v podobe fínskych ľavicových orgánov alebo politických subjektov s napojením na komunistickú stranu. Tam kde táto skutočnosť predstavovala značné limity spolupráce, bola to práve napokon tzv. Paasikiviho línia „dobrých susedských vzťahov so ZSSR“, ktorá zabezpečovala v priebehu 50. rokov náš v celkovom meradle pozitívny obraz Fínska. Československé zahranične-politické snaženie vo fínskom priestore teda malo spočívať na všemožnej podpore tých kruhov, ktoré prejavujú kladný postoj k zachovaniu tejto línie vzťahov voči ZSSR. Veľký význam zohrávala

pohľadom archívneho materiálu československej zahraničnej politiky spomínaná fínsko-sovietska Zmluva o priateľstve, spolupráci a vzájomnej pomoci.

Druhou skúmanou oblasťou bola československo-fínska hospodárska spolupráca. Táto analýza mi zároveň poskytla odpoveď na mnou formulovanú hypotézu o podmienení československo-fínskych vzťahov fínsko-sovietskym pomerom a jeho premenám. Hypotéza sa v zásade ukázala ako platná, nakoľko vyplynulo, že v momentoch fínsko-sovietskeho napätia spolupráca Československa a Fínska a jej efektívnosť klesala. Naopak v dobe začiatku zvýšenej fínskej závislosti na ZSSR stúpala a zlepšovala sa. Takto bol pritom opäť priaznivo hodnotený fínsko-sovietsky faktor, konkrétne išlo o fínsko-sovietsku obchodnú dohodu z roku 1950 a následne ukončenie fínskych reparácií ZSSR v roku 1952. Tendencia prevažujúcej vývozných aktivít na strane Československa, ktorá vlastne nadväzovala na trend vzťahov medzivojnového obdobia, sa zároveň javí ako najproblematickejšia. Ako sa ukázalo, Fíni boli v mnohých prípadoch následne nútení túto našu aktivitu redukovať a nakoniec začali s prejavom celkového nezájmu o naše výrobky, kvôli možnosti ich dostupnosti a vyššej kvalite na trhoch Západu.

Tretiu skúmanú oblasť predstavovali vzťahy v oblasti kultúry. Úsilie zaisťovať a posilňovať kultúrnu výmenu niesla Spoločnosť Fínsko-Československo, a to od roku 1948. Jej prostredníctvom fungovala propagácia Československa vo Fínsku, pričom dôležitú úlohu zohrávali predovšetkým výstavné akcie. Zlepšovaniu kultúrnej spolupráce bránili slabé komunikačné napojenie, oneskorené reakcie prostredníctvom vyslanectva alebo zlé organizačné a materiálne zabezpečenie. K nepriaznivej situácii prispievali politické okolnosti a nízka ochota Československa prejaviť snahu o spoluprácu s inými než komunistickými alebo ľavicovými kruhmi. Z toho plynula aj nízka miera reciprocitu. Do roku 1956 však došlo k niekoľkým akciám, kedy došlo k vzájomnej kultúrnej výmene. Dotýkalo sa to hlavne hudobnej oblasti, boli vzájomne pozývané popredné osobnosti vážnej hudby alebo vysielané krátke hudobné vložky propagujúce československú hudbu vo fínskom rozhlase.

Práca sa snažila dokázať, že aj napriek rozličnému postaveniu Československa a Fínska po druhej svetovej vojne zohrávalo pohľadom československej zahraničnej politiky Fínsko prím, pričom u oboch štátov bol dôležitý sovietsky faktor. Snahou tejto práce bolo ďalej položiť určitý základ v možnostiach výskumu problematiky,

predovšetkým s ohľadom na pokračovanie a vývoj vzájomných vzťahov medzi Československom a Fínskom v období 60. rokov s poukazom na aktívnejšiu spoluprácu Fínska a ZSSR charakterizovanú ako finlandizácia a spojenú s menom fínskeho prezidenta Urha Kekkonena od roku 1956. Nevyriešenými zároveň ostávajú československo-fínske vzťahy dobovým pohľadom zahraničnej politiky Fínska. Výskum archívneho materiálu fínskej proveniencie by prípadne mohol utvárať nové závery v danej problematike alebo vnieť svetlo do nových skutočností.

Summary

The subject of the bachelor thesis was to characterize relations between Czechoslovakia and Finland during the period known as the “Paasikivi Line”. This political doctrine was determined by important figure Juho Kusti Paasikivi, the first postwar president of Finland between 1946 and 1956. His political approach towards Soviet Union is characterized by special treatment of Finno-soviet relations concluded by Treaty of Mutual Friendship, Cooperation and Assistance in 1948. The main purpose so far was to give answer to the question of possibilities and goals of the Czechoslovak foreign affairs in Finland and what were the conditions for its restoration after WWII. The key primary sources used for research were the materials of the Czech Ministry of foreign affairs and National archive. The research itself was studied and divided into three categories of examination: political relations, economic relations, and cultural relations. Primary sources showed that the most important part of the Czechoslovakia-Finnish relations in the era of so called “Paasikivi Line” were economic interests on both sides as a continuing symbol of the relations from the early Interwar period. What is more, it suggested that the soviet factor played a crucial part in the process of developing and strengthening these relations, due to its influence in Czechoslovak foreign affairs after the communist coup of February 1948. In wider context this characteristic brought an answer to the limited political interests and possibilities of Czechoslovakia in Finland which were mainly focusing on Finnish communist or other left-wing circles. On the other hand, research implicated that in a political sense Finland was the special object of interest in Scandinavia region to the Czechoslovak foreign affairs because of its friendly coexisting relationship with the USSR.

Zoznam použitej literatúry

Archívne materiály

Archiv Ministerstva zahraničních věcí, fond Politické zprávy Helsinky 1947-1949.

Archiv Ministerstva zahraničních věcí, fond Politické zprávy Helsinky 1950-1957.

Archiv Ministerstva zahraničních věcí, fond Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959 Finsko, karton 2, karton 3 a karton 4.

Archiv Ministerstva zahraničních věcí, fond Teritoriální odbory – tajné 1945-1955 Finsko, karton 1.

Archiv Ministerstva zahraničních věcí, fond Porady kolegia 1953-1989, kniha 16 a kniha 38.

Archiv Ministerstva zahraničních věcí, fond Materiály do vlády, karton 11.

Národní archiv, fond KSČ – ÚV 1945-1989, Praha – oddělení – oddělení mezinárodní, svazek 36, archivní jednotka 152.

Sekundárna literatúra

DEJMEK, Jindřich: *Diplomacie Československa. Díl I. Nástin dějin ministerstva zahraničních věcí a diplomacie. 1918-1992*. Praha 2013.

DEJMEK, Jindřich: *Diplomacie Československa. Díl II. Biografický slovník československých diplomatů. 1918-1992*. Praha 2013.

DEJMEK, Jindřich: *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století. 1918 až 1992*. Praha 2002.

FRANCEV, Vladimír: *Československé zbraně ve světě. V míru i za války*. Praha 2015.

HANHIMÄKI, Jussi: *Containing Coexistence. America, Russia and the „Finnish Solution“. 1945-1956*. Kent 1997.

JUTIKKALA, Eino – PIRINEN, Kauko: *Dějiny Finska*. Praha 2001.

KRIPPENDORFF, Klaus: *Content Analysis. An Introduction to Its Methodology*. Pennsylvania 2004.

LAURILA, Juhani: *Finnish-Soviet Clearing Trade and Payment System. History and Lessons*. Helsinki 1995.

LAVERY, Jason: *The History of Finland*. Westport – Londýn 2006.

LITERA, Bohuslav: *Od Stalina ke Gorbačovovi. Mezinárodní postavení a politika komunistické supervelmoci 1945-1991*. Praha 2019.

LITERA, Bohuslav – TEJCHMAN, Miroslav – VYKOUKAL, Jiří: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku. 1944-1989*. Praha 2000.

PENTTILÄ, Risto: *Finland's Search for Security through Defence. 1944-1989*. Londýn 1991.

PILS, Jan: *Ke kořenům československo-finských vztahů*. Diplomová práce. Brno 2009.

POLVINEN, Tuomo: *Between East and West. Finland in International Politics 1944-1947*. Minnesota 1986.

UPTON, Anthony: *The Communist Parties of Scandinavia and Finland*. Londýn 1973.

Články, štúdie a kapitoly v knižných publikáciách

DEJMEK, Jindřich: *Byla v roce 1948 reálná „finlandizace“ Československa?* In: *Moderní dějiny*, roč. 18, 2010, č. 1, s. 185-207.

HODGSON, John: *The Paasikivi Line*. In: *The American Slavic and East European Review*, roč. 18, 1959, č. 2, s. 145-173.

ŠVEC, Luboš: *Česko-finské vztahy během 20. století*. In: *Dějiny Finska*, s. 325-339.

Internetové odkazy

MICHL, Jan: *Vývoz zbraní z Československa do kapitalistické ciziny. 1950-1960*. In: <https://www.valka.cz/14069-Vyvoz-zbrani-z-Ceskoslovenska-do-kapitalisticke-ciziny-1950-1960> [cit. 12. 5. 2011].